

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**ІННОВАЦІЙНІ БІБЛІОТЕЧНІ НАУКОВІ РЕСУРСИ,
ЦИФРОВІ КОЛЕКЦІЇ ТА СЕРВІСИ
У РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА**

КИЇВ 2024

Затверджено вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 9 від 19.11.2024)

Відповідальний редактор Л. А. Дубровіна

Авторський колектив: Батанова Т. О., Вощенко О. І., Гарагуля С. С., Гутник Л. М.,
Данильченко І. В., Дубровіна Л. А., Ключнікова О. В., Ковтанюк Ю. С., Курганова О. Ю.,
Лощинська Н. В., Мартинюк О. М., Половинчак Ю. М., Польовик С. М., Самохіна Н. Ф.,
Сандул О. Г., Симоненко Т. В., Шаповал А. І.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[025.5:004]:001.89

Інноваційні бібліотечні наукові ресурси, цифрові колекції та сервіси у розвитку дослідницької інфраструктури : аналітична записка / відп. ред. Л. А. Дубровіна ; кол. авторів. Київ, 2024. 75 с.

Аналітична записка присвячена питанням створення, збереження та інтеграції до міжнародної дослідницької інфраструктури бібліотечних ресурсів наукової інформації. Обґрунтовано стратегії бібліотек зі збереження джерел історико-культурної спадщини під час війни та шляхи повоєнного відновлення й інноваційного розвитку бібліотек. Визначено засади функціонування бібліотечних ресурсів в контексті імплементації відкритої науки та створення академічної електронної інфраструктури знань. Розглянуто актуальні бібліотечні ресурси цифрової гуманітаристики, сервіси підтримки досліджень та аналітики наукової діяльності, інформаційно-аналітичні ресурси суспільно значущої тематики. Проаналізовано реалізацію та впровадження сервісів підтримки досліджень, створених НБУВ – цифрової платформи ResearchUA та Бібліотечного порталу НАН України LibNAS UA.

Результати дослідження, оприлюднені в аналітичній записці, можуть бути використані науково-дослідними установами, архівами, бібліотеками, закладами вищої освіти, органами державної влади, неурядовими громадськими організаціями.

Видання виконане за рахунок коштів бюджетної програми
«Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230)

ISBN 978-617-14-0323-9 (електронне видання)

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2024

ЗМІСТ

<u>Вступ</u>	4
<u>Розділ 1. Бібліотеки в умовах кризових явищ: стратегії збереження, сталості, розвитку</u>	8
<u>Розділ 2. Цифрові бібліотечні проекти в ресурсному й сервісному забезпеченні дослідницької інфраструктури</u>	15
<u>Розділ 3. Проекти цифрової гуманітаристики в інтегрованому бібліотечному комплексі ресурсів</u>	36
<u>Висновки</u>	67
<u>Бібліографія дослідження</u>	70

ВСТУП

Питання розвитку дослідницьких інфраструктур як сукупності засобів, ресурсів та послуг, що використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні, набуває дедалі більшої актуальності з огляду на експоненційне зростання наявних в Інтернеті даних, появу нових цифрових інструментів дослідження та жорстку конкуренцію на ринку знань, що спонукає витратити якомога менше часу на оприлюднення результатів досліджень.

Роль бібліотек у розвитку дослідницьких інфраструктур детермінована як споконвічними функціями книгозбірень (збереження, впорядкування та удоступнення знань у різних формах вираження), що релевантно застосовуються сьогодні й до Big Data, так і еволюцією бібліотечного фаху, що знаходить зараз своє втілення у бібліотечних спеціальностях цифрового куратора, бібліотекаря даних, асистента досліджень, бібліотекаря-зв'язківця тощо. Маючи в своєму активі найгрунтовнішу базу – джерела наукової інформації, бібліотеки успішно опановують суголосні викликам часу цифрові інструменти, сервіси та послуги, аби бути активним учасником і драйвером змін у науці та суспільному дискурсі.

Тенденції цифрових трансформацій науки в Україні відображені в низці засадничих нормативних документів. Концепція Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 322-р, визначає своїм основним завданням «систематизацію дослідницьких інфраструктур, оцінку їх сумісності з європейськими дослідницькими інфраструктурами, надання пріоритетного фінансування для їх подальшого розвитку та її узгодженість з Дорожньою картою розвитку європейських дослідницьких інфраструктур, затвердженою Європейським стратегічним форумом дослідницьких інфраструктур (ESFRI)» [35]. Серед низки законодавчих, організаційно-правових, фінансових інструментів реалізації

Програми нас у контексті дослідження найбільше цікавлять такі аспекти розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні:

- створення цифрової платформи українських дослідницьких інфраструктур з метою забезпечення доступу до їх бази даних українським вченим та суб'єктам інноваційної діяльності, міжнародного співробітництва;
- інтеграція стратегічних та національних українських дослідницьких інфраструктур до європейських об'єднань дослідницьких інфраструктур;
- забезпечення збереження, видимості, доступу, можливості взаємодії між елементами дослідницької інфраструктури та повторного використання наукових даних, що отримані дослідницькими інфраструктурами за рахунок державних коштів шляхом використання цифрових інфраструктур, зокрема тих, що об'єднані в рамках Європейської хмари відкритої науки.

Створення й підтримка баз даних, систематизація пов'язаних даних (*linked data*), розвиток систем управління даними та сервісів підтримки досліджень є наразі питомими галузями діяльності наукових бібліотек. Саме в цих аспектах відбувається активне залучення ресурсів і компетенцій бібліотек у розвиток дослідницьких інфраструктур.

Наріжним каменем у питанні розвитку дослідницьких інфраструктур є концепція Відкритої Науки (*Open Science*) та похідні від неї ініціативи щодо відкритості та інтероперабельності даних досліджень (FAIR¹, CERIF², OAIS³ тощо).

Концепція Відкритої науки, що передбачає вільну та незаангажовану циркуляцію текстів і даних досліджень, поступово усталюється в українській дослідницькій спільноті. Впровадження принципів та засобів Відкритої науки регламентовано низкою нормативних актів, зокрема, Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки» від 8 жовтня 2022 р. № 892-р [31], Концепцією реалізації європейських

¹ <https://www.go-fair.org/fair-principles/>

² <https://eurocris.org/services/main-features-cerif>

³ <http://www.oais.info/>

принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки, затвердженою постановою Президії НАН України від 29.11.2023 № 400 [34], Положенням про журнал відкритого доступу НАН України, затвердженим постановою Президії НАН України від 20.03.2024 № 127 [33], Положенням про відкриту науку в НАН України, затвердженим розпорядженням Президії НАН України від 12.06.2024 № 350 [32].

Положенням про відкриту науку в НАН України визначено, що інфраструктура відкритої науки в НАН України включає такі складові:

- (а) Харвестер відкритої науки НАН України;
- (б) Універсальна видавнича платформа журналів НАН України;
- (в) Репозитарій наукових текстів НАН України;
- (г) Репозитарій відкритих даних НАН України;
- (д) Архів препринтів НАН України;
- (є) Центри колективного користування науковим обладнанням.

Реалізацію Бібліотечного порталу НАН України LibNAS UA [<http://libnas.nbuv.gov.ua/uk>], у складі якого створено Репозитарій наукових текстів НАН України, покладено на Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського. Метою створення Репозитарію була нагальна потреба в консолідації та уніфікації подання інформації щодо широкого спектру наукових даних, які супроводжують і є результатом наукової діяльності Національної академії наук України. Протягом 2021–2024 рр. фахівцями НБУВ було реалізовано інформаційні блоки Порталу «Установи» та «Науковці», що узагальнили структуру й оформили наукові портфоліо дослідницького складу Академії. На основі даних Бібліотечного порталу НАН України створюються й регулярно актуалізуються бібліометричні профілі Академії, окремих її установ та співробітників. У 2023–2024 р. був реалізований наймасштабніший сегмент Репозитарію відкритих текстів НАН України – розділ «Журнали НАН України», що містить наразі майже 176 тисяч статей з 345 академічних журналів.

У рамках виконання наукового проєкту «Цифрові інформаційні ресурси наукових бібліотек України: формування, збереження та використання в умовах воєнного стану та повоєнного розвитку» та реалізації Національного плану відкритої науки Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського здійснювався розвиток об'єктів дослідницької інфраструктури – цифрової платформи ResearchUA та бібліотечного порталу НАН України LibNAS UA, а також проводилася систематична підготовка даних та оцифрування текстів джерел історико-культурної спадщини України, яка є об'єктом дослідження гуманітарних та природничих наук.

РОЗДІЛ 1. БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛИХ КРИЗОВИХ ВИЩ: СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ, СТАЛОСТІ, РОЗВИТКУ

Робота наукових бібліотек України протягом 2020–2024 рр. відбувалася в екстремальних умовах, що кардинально змінили стратегії їхнього розвитку та переформатували ринок знань загалом. Пандемія коронавірусної хвороби у 2020–2022 рр. призвела до суттєвої дезінтеграції в бібліотечному обслуговуванні, цілковито вивівши аудиторію книгозбірень з читальних залів у віртуальне середовище. Повномасштабне військове вторгнення росії, що триває з лютого 2022 р., призвело до руйнувань наукової, зокрема, й бібліотечної інфраструктури⁴, масової міграції населення, змін у структурі та спроможностях видавничого ринку.

Фахівцями відділу наукового формування національних реферативних ресурсів НБУВ протягом 2024 р. здійснювалося профільне дослідження «Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни», що мало на меті визначити тенденції розвитку бібліотечної справи в кризовий та посткризовий період, обґрунтувати актуальні стратегії збереження та удосконалення колекцій, налагодження бібліотеками цифрової наукової комунікації в ситуації розпорошення критичної наукової інфраструктури та масової міграції вчених. За результатами дослідження підготовлено реферативний огляд, що містить понад 200 актуальних джерел з питомої тематики. Видовий розподіл джерел дослідження демонструє домінування статей у фаховій періодиці, що логічно впливає зі швидшого методологічного осмислення й оприлюднення результатів засобами періодики. Втім, безсумнівно, що тема стратегій стійкості та збереження сталого розвитку бібліотек в умовах війни знайде своє

⁴ «2109 об'єктів культурної інфраструктури зазнали пошкоджень чи руйнувань через російську агресію». URL: <https://mcsc.gov.ua/news/2109-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzhen-chy-rujnuvan-cherez-rosijsku-agresiyu/>

концептуальне відображення в дисертаційних та монографічних дослідженнях недалекого майбутнього.

Стратегіям збереження й повоєнного розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні була присвячена масштабна аналітична робота колективу українських вчених із різних дисциплін в рамках проекту Science at Risk, що була підсумована публікацією 13 білих книг⁵, в яких узагальнюються шляхи убезпечення, трансформації та комунікації науки й зібрано базу даних пошкодженої та зруйнованої дослідницької інфраструктури України.

Зокрема, авторами білої книги «Збереження музейних, архівних, бібліотечних і наукових колекцій в умовах війни» [15] було сформульовано низку рекомендацій представникам Національної академії наук України, галузевих академій, закладів вищої освіти (викладачам, гарантам освітніх, науково-освітніх програм), організацій неформальної освіти та освіти дорослих:

1. Створювати спеціалізовані центри з пам'яткознавства (Heritage Science), покликані проводити моніторинг і наукові дослідження сфери збереження колекцій, надавати науково-методичну допомогу установам усіх форм власності, координувати освітні й наукові програми.

2. Створити освітні, науково-освітні програми всіх рівнів з науки про спадщину (Heritage Science) як окремої дисципліни спеціалізації.

3. Включити до освітніх, науково-освітніх програм курси і модулі курсів з управління даними, оцифрування колекцій. Вивчити та оцінити сильні та слабкі сторони NFT як технології збереження цифрових копій і документів.

4. Розширити практичні заняття з управління колекціями, зокрема їх збереження і порятунку.

⁵ <https://scienceatrisk.org/uk/whitepapers>

5. Здійснювати методичне забезпечення і науковий супровід навчань з порятунку колекцій, інших культурних (наукових) цінностей з координацією представників усіх відповідальних служб.

Серед рекомендацій, запропонованих дослідниками в білій книзі «Перезавантаження науки після війни» [27], відзначимо такі: посилення ролі та якості грантового фінансування науки, збільшення академічних свобод й автономії дослідницьких підрозділів університетів, створення окремого кластеру безпекових студій, дерусифікацію науки та освіти тощо. Разом із тим, важливими є й поточні рекомендації щодо перегляду методик та критеріїв оцінювання роботи наукових установ, які наразі спираються на кількісні показники й ігнорують якісні. Підкреслюється, що фахові спільноти вважають такий підхід нерелевантним і шкідливим, особливо в умовах воєнного стану, коли елементарний доступ до необхідних дослідницьких інфраструктур часто унеможливлено.

Важливу роль в осмисленні ролі бібліотек та архівів під час війни та потенціалу їхніх повоєнних трансформації відіграють публікації О. Бодак, Т. Коваль, І. Корчемної [2], Л. Дубровіної [13, 45, 46, 50], Ю. Ковтанюка [13, 18], Н. Кунанець, А. Ржеуського [38], К. Лобузінної [21, 45, 46], М. Палієнко [26], Ю. Половинчак, А. Бергелського [28], А. Радченко, В. Каніщевої [36], Т. Чорної [49], М. Antczak, Z. Gruszka [47], U. Gosart, L. Diadyk [52] тощо.

Серед стратегій збереження бібліотечних колекцій більшістю дослідників найдієвішою називається послідовна й пріоритезована політика оцифрування фондів (зокрема, з залученням неурядових організацій) із створенням єдиного загальнодержавного реєстру культурної спадщини. Технологічно результати такого оцифрування мають бути децентралізовані й забезпечені резервною копією, бажано на закордонних хмарних сховищах. Самі оригінальні джерела історико-культурної спадщини після введення в цифровий обіг (зокрема, із застосуванням технологій NFT – невзаємозамінних токенів, як пропонують окремі науковці) можуть вилучатися з повсякденного доступу, особливо в

загрожених регіонах України. У зазначеному напрямі вже працюють ініціативи на кшталт SUCHO⁶, Science at Risk⁷, Ukrainian Heritage Monitoring Lab⁸ тощо.

Створення цифрових ресурсів, що органічно доповнюють традиційні фонди бібліотек та розширюють їхній зміст контекстною інформацією, було пріоритетним і до кризових явищ. Утім, пандемія та війна надали парадоксальний імпульс цим процесам, роблячи технології дистанційного обслуговування користувачів основним, а іноді й безальтернативним сервісом бібліотек. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського протягом кількох останніх років реалізовано низку цифрових проєктів, покликаних інтегрувати в єдиному вікні доступу всі політематичні та мультиформатні ресурси Бібліотеки. Технології бібліотечних порталів знань, досліджені та впроваджені в НБУВ, зокрема, реалізувалися в реєстрі «Наука України: доступ до знань», Бібліотечному порталі НАН України LibNAS UA, цифровій платформі підтримки досліджень ResearchUA.

Роль реферативних ресурсів, які представлені в усіх перелічених проєктах, є важливою з точки зору оперативного інформування про поточні дослідження, формування галузевих і тематичних добірок джерел, і зрештою, запобігання дисперсії знань, що особливо злободенно в умовах масової міграції вчених, зміни ними афіліацій, а відтак і поступового «стирання» їхніх імен з наукової мапи України. Людський капітал, що є базою знаннево-орієнтованої економіки, має берегтися анітрохи не менше за науково-технічну інфраструктуру. Саме тому завданням реферативних баз даних має стати постійний моніторинг та проактивне наповнення електронних бібліотечних зібрань даними про дослідження українських вчених незалежно від їхньої поточної афіліації та місця перебування на противагу статичній фіксації нових надходжень, які в умовах воєнного стану приречені на неунікні лакуни.

⁶ <https://www.sucho.org/>

⁷ <https://scienceatrisk.org/uk>

⁸ <https://www.heritage.in.ua>

Серед стратегій цифрової наукової комунікації бібліотек в умовах війни особливої значущості набувають заходи з розвитку інформаційної (*information literacy*) та цифрової (*digital literacy*) обізнаності. Дослідження показують, що функції формування інформаційної культури населення та прищеплення базових навичок поведінки в цифровому середовищі, компетентного добору Інтернет-джерел інформації в західній науковій парадигмі вже певний час покладено саме на бібліотеки. Ефективна протидія дезінформації, спростування фейків, формування «білих списків» достовірних інформаційних ресурсів реалізовується бібліотеками завдяки споконвічним функціям систематичного представлення верифікованого наукового знання своїм користувачам.

Важливим сегментом дослідницької інфраструктури є сервіси комплексної підтримки досліджень, що містять в єдиній точці доступу всю множину ресурсів, послуг та інструментів для науковців, аналітиків та менеджерів науки. Саме таким сервісом є Цифрова платформа «ResearchUA» [<http://research.nbu.gov.ua/>], що орієнтована на розвиток електронної дослідницької інфраструктури України та формування всеукраїнського цифрового наукового простору, а саме акумуляцію, інтеграцію, ефективне використання і входження наукових електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів України до сучасних світових цифрових комунікацій.

Бібліотечні сервіси цифрової платформи «ResearchUA» призначені для активної інформаційної підтримки наукових досліджень в Україні:

- сприяння розвитку нових форм цифрової наукової комунікації;
- реалізація сучасних моделей комунікації наукової бібліотеки з суб'єктами авторського права на наукові твори;
- консолідація та удосконалення доступу до національних наукових електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів;
- введення до наукового обігу цифрових ресурсів національної документальної спадщини;

- розробка аналітичних засобів моніторингу стану та розвитку наукових досліджень.

Рис. 1. Перелік ресурсів та сервісів, представлений в користувацькому інтерфейсі цифрової платформи ResearchUA

У Бібліотеці розвивається й вдосконалюється низка ресурсів цифрової гуманітаристики, що репрезентують джерела історико-культурної спадщини України: «Вагос: Барокова поезія в українських стародруках», «Українська видова образотворча листівка кінця ХІХ–ХХ століть», «Український друкований плакат 1920–1940-х рр.», «Український друкований кіноплакат 1923–1994-х рр.», «Зібрання єврейських рукописних документів ХV–ХХ ст.», «Газети України 1816–2016 рр. у фондах НБУВ» тощо. Ці ресурси спрямовані на розкриття й удоступнення фондів бібліотеки й сприяють глибшій науковій та суспільній рефлексії багатовікової історико-культурної спадщини України та протидії ворожим наративам щодо другорядності й меншовартісності української культури.

Велику суспільну значущість та затребуваність мають матеріали інформаційно-аналітичного ресурсу «Біженці та вимушено переміщені особи | Refugees and internally displaced persons» (<http://nowar.nbuuv.gov.ua>), що надають комплексну інформаційну підтримку процесам реінтеграції ВПО з тимчасово окупованих територій за 4 кейсами: правовим, інформаційним, науковим та організаційно-методичним. Ресурс містить 15 випусків бюлетеню «Вимушені переселенці: стан, проблеми, перспективи», 72 нормативно-правові і організаційно-методичні документи України, ЄС, ООН, Ради Європи, ЄСПЛ та Управління Верховного комісара ООН з питань біженців, що впливають на життя українських біженців, наукові публікації з проблем біженців і переселенців.

Зусилля фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського спрямовані й на аналіз стану вітчизняної бібліотечної галузі в умовах війни та шляхи подолання повоєнних кризових явищ у культурній сфері та бібліотечній справі. Бібліотекою обґрунтовуються актуальні стратегії збереження та удоступнення фондів, налагодження цифрової наукової комунікації в ситуації розпорошення критичної наукової інфраструктури та масової міграції вчених.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що наукові бібліотеки України, навіть перебуваючи в безпрецедентно загроженому стані, імплементують та самотужки виробляють стратегії стійкості та сталого розвитку, що стануть підґрунтям їхнього відновлення й подальшого прогресу в посткризовий період.

РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВІ БІБЛІОТЕЧНІ ПРОЄКТИ: РЕСУРСНА Й СЕРВІСНА СКЛАДОВА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Формування репозитарію академічної періодики

В умовах цифровізації суспільства надзвичайної актуальності набуває забезпечення вільного доступу до інформації, розвиток дослідницької інфраструктури, належна репрезентація інноваційних бібліотечних наукових електронних інформаційних ресурсів, цифрових колекцій та сервісів у світовому науковому просторі. Зокрема, інтеграція академічних видань у міжнародний науковий інформаційний простір є пріоритетним напрямом розвитку наукової періодики.

На сьогодні ресурс «Журнали Національної академії наук України» [<http://jnas.nbu.gov.ua/>] налічує **345 назв періодичних видань** – журналів, збірників наукових праць, альманахів, часописів тощо. Всі видання представлені в інформаційному ресурсі НБУВ «Наукова періодика України». Із цих видань понад 95 журналів та 45 збірників наукових праць започатковані за участі НАН України як юридичної особи. Входження НАН України до складу співзасновників надає виданню право вважатись академічним виданням, брати участь у Програмі підтримки журналів НАН України, виконавцем якої є Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, бути виданим під грифом НАН України. Решта видань – це періодичні видання установ НАН України.

У 2024 р. до бази даних академічних наукових журналів (JNANU – Журнали НАН України) додалися **9 назв** наукових видань:

1. *Пресознавство* (Press Studies). Засновники: НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.
2. *Право України*. Серед засновників: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України; категорія «Б», індексується: Index Socraticus, РБД «Україніка наукова».

3. *Український антарктичний журнал*. Серед засновників: Інститут геологічних наук НАН України; категорія «А», індексується: Scopus, DOAJ.
4. *Оптико-електронні інформаційно-енергетичні технології* (Optoelectronic information-Power Technologies). Серед засновників: Інститут фізики напівпровідників імені В. Є. Лашкарьова НАН України; категорія «Б», індексується: РБД «Україніка наукова».
5. *Метеорологія. Гідрологія. Моніторинг довкілля* (Meteorology. Hydrology. Environmental monitoring). Засновники: НАН України, Український гідрометеорологічний інститут Державної служби України з надзвичайних ситуацій та НАН України.
6. *Успіхи і досягнення у науці* (Successes and achievements in science). Серед засновників: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.
7. *Гірнична геологія та геоекологія* (Mining geology and geocology). Засновники: НАН України, Державна установа "Науковий центр гірничої геології, геоекології та розвитку інфраструктури НАН України";
8. *Sententiae*. Серед засновників: Інститут філософії імені Григорія Сковороди Національної академії наук; категорія «А», індексується: Scopus.
9. *Plant Varieties Studying and Protection*. Серед засновників: Інститут фізіології рослин і генетики Національної академії наук України; індексується: Index Copernicus, DOAJ.

Було проаналізовано стан включення наукових періодичних видань НАН України до світової дослідницької інфраструктури, а саме:

- наявність ISSN (міжнародного стандартного номеру періодичного видання), який є необхідним елементом вихідних даних періодичних видань та засобом ідентифікації. Наявність ISSN є обов'язковою для кожного наукового

періодичного видання, а також обов'язковою для включення видання у будь-які міжнародні бази даних або електронні бібліотеки;

- наявність міжнародного цифрового ідентифікатора DOI наукового видання. DOI, або цифровий ідентифікатор об'єкта – це сучасний стандарт позначення інформації в мережі Інтернет, який використовується усіма найбільшими міжнародними науковими організаціями та видавництвами. В даний час ідентифікатор DOI є найбільш надійним і всесвітньо визнаним засобом ідентифікації і пошуку наукових даних, розміщених в мережі Інтернет. Наявність DOI є необхідною умовою для включення журналу до міжнародних наукометричних баз (зокрема, Scopus та Web of Science) та пошукових систем;

- наявність вебсайту наукового журналу, на якому представлено всю необхідну інформацію про видання. Вебсайт є обов'язковим атрибутом будь-якого наукового журналу, який претендує на включення до міжнародних інформаційно-аналітичних баз та пошукових систем, сайт журналу повинен існувати окремо англійською та основною мовою видання;

- приналежність вітчизняного наукового журналу до відповідної категорії («А», «Б» або «В» (нефахові));

- перелік міжнародних баз даних реферування та індексування, до яких входить наукове періодичне видання;

- участь у системі OJS, що є надзвичайно гнучкою редакторською системою управління та публікації журналів, яку можна безкоштовно завантажити та встановити на локальному веб-сервері. OJS забезпечує якісну індексацію опублікованих наукових матеріалів в мережі Інтернет та автоматизованих наукометричних каталогах (наприклад, Google Scholar), дозволяє відслідковувати статистику завантажень статей, переглядів, цитувань тощо;

- індексування академічної наукової періодики у найбільших у світі реферативно-бібліографічних та наукометричних базах даних Scopus та Web of Science;

- інтеграція до основних міжнародних наукометричних баз даних, доступних українським науковим виданням, зокрема, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Реферативної бази даних «Україніка наукова».

В процесі аналізу стану інтеграції академічних наукових журналів до міжнародних інформаційно-аналітичних бази даних та пошукових систем, було встановлено, що з **345 наукових видань НАН України** :

- **59** журналів включено до БД Scopus;
- **38** видань включено до БД Web of Science;
- **150** журналів представлені на платформі Open Journal Systems (OJS), що робить їх інтегрованими до світових харвестерів та агрегаторів даних;
- **62** журналів належать до категорії «А»;
- **146** наукових видань належать до категорії «Б»;
- **66** журналів належать до категорії «В» (нефахові);
- **71** видання припинило своє існування (проте представлено на сайті JNAS архівом публікацій);
- **29** академічних видань НАН України одночасно індексується в Scopus та Web of Science.

В той же час з 345 наукових видань НАН України:

- **22** журнали не мають ISSN;
- **148** видань не отримали унікальний код DOI;
- **49** видань не надають переклад назви журналу на англійську мову;
- у **42** наукових видань відсутня (або частково відсутня) інформація про журнал.

Було проаналізовано стан включення академічних наукових видань у міжнародні наукометричні бази даних Index Copernicus, DOAJ, Реферативну базу даних (РБД) «Україніка наукова».

Index Copernicus International – платформа для розміщення інформації про наукові журнали, не є наукометричною базою, але здійснює реферування журналів. Реєстрація у ній безкоштовна. До Index Copernicus входить **173 журнали НАН України**.

DOAJ – це міжнародний мультидисциплінарний каталог журналів відкритого доступу, який індексує і забезпечує вільний доступ до повних текстів рецензованих наукових та академічних журналів з різних галузей знань. До DOAJ входять **55 журналів НАН України**.

РБД «Україніка наукова» – національний інформаційний ресурс, єдина в Україні універсальна база даних, що містить бібліографічні описи та реферативну інформацію про вітчизняні наукові публікації з усіх галузей знань. Започаткована у 1998 р. НБУВ та Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України в рамках корпоративного проекту зі створення національної системи реферування наукової літератури. Особливого значення набуває можливість використання РБД «Україніка наукова» у наукометричних дослідженнях, зокрема, щодо рейтингування наукових фахових видань України за ступенем їх інтегрованості в систему наукових комунікацій тощо. РБД «Україніка наукова» індексуються **155 журналів НАН України**.

Використання інструментів візуалізації для представлення бібліометричних даних

Моніторинг наукових досліджень є необхідним інструментом для підвищення ефективності наукових комунікацій та визначення перспектив подальшого розвитку. Це вимагає введення системного збору, обробки, зберігання і поширення профільної інформації, а також детального аналізу отриманих даних. У сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки все більше перетворюються на центри наукової комунікації, надаючи своїм користувачам не лише доступ до ресурсів, але й комплексні інструменти для

наукової діяльності. Цифрові сервіси значно полегшують і покращують усі аспекти системи моніторингу, забезпечуючи швидкий доступ до даних, їх ефективну обробку та інтерпретацію, забезпечуючи зручність у роботі з інформацією. Бібліометричні дослідження дозволяють бібліотекам розробити нові цифрові сервіси, які відповідають потребам сучасних дослідників, такі як персоналізовані рекомендації літератури, аналіз цитування, візуалізація наукових мереж тощо.

Нині зусиллями бібліотек формуються інтелектуальні цифрові сервіси підтримки наукових досліджень та управління науковими даними. Такий проект як «Бібліометрика української науки» (інформаційно-аналітична система, призначена для інформування суспільства про характер та динаміку процесів, що мають місце в науковому середовищі України), є прикладом інтегрованого інформаційного ресурсу про/для української науки в цифровому суспільстві, «бібліотечне» джерело інформаційної підтримки управлінських ланок в процесі прийняття рішень [39].

Функціонування системи «Бібліометрика української науки» підтверджує ефективність використання синергетичного підходу для можливостей отримання цілісної картини стану академічного середовища за безпосередньої участі ключового суб'єкта наукових комунікацій – вченого. Станом на листопад 2024 року кількість зареєстрованих вчених налічує понад 58 тисяч, кількість установ у «Бібліометриці...» – 667.

Отримати уявлення про структуру відповідної сфери і зробити певні висновки щодо її злагодженості чи дисгармонійності дозволяють наявні в системі алгоритмічно-програмні засоби статистичної обробки даних. Професійні компетенції «бібліотекарів» (знання каналів комунікації та технологій обробки великих масивів інформації) створюють передумови для ефективного використання цих засобів як інструментів наукометричних досліджень.

Вже тепер, у першому наближенні, система дозволяє оцінювати внесок дослідників як виробників інформації в світовий інформаційний масив, а відповідно, і установ, за якими вони закріплені. Як приклад до вище сказаного

можна навести розподіл h-індексу наукових установ і вищих навчальних закладів України у системі Web of Science за відомчою приналежністю [41]. Установи згруповано за трьома категоріями – ті, що знаходяться в підпорядкуванні НАН України (140 установ), МОН України (146) та всі інші. Так, до категорії «інші» віднесено: НАН і МОН (7 установ), НАМН України (30 установ), НААН України (45), МОЗ (24), НАПН України (14), МВС (9), відомства, які мають по 1-2 установи, а також установи, що перебувають в комунальній чи приватній власності. В умовах воєнного стану чи в процесі реалізації програм реформування науки – 34 установ припинили свою діяльність або в стані припинення⁹. 417 мають профіль хоча б в одній із зазначених систем – WoS (360) чи Scopus (352).

Наведені дані на Рис. 2 свідчать, що установи Національної академії наук України в цілому характеризуються більш високими, порівняно з установами інших відомств, значеннями індексів, тобто більш високою оцінкою рівня наукових робіт. Характерною ознакою установ, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, демонструють більш стабільний розподіл «середніх» значень показників h-index. Очікувано, показники установ, що відмічені синім кольором, знаходяться дещо нижче.

⁹ Кількість установ, які перебувають в стані припинення діяльності, отримана шляхом аналізу відкритих реєстрів. Значення можуть виявитися вищими. Дані приведено з метою ілюстрації тенденції ліквідації чи злиття установ.

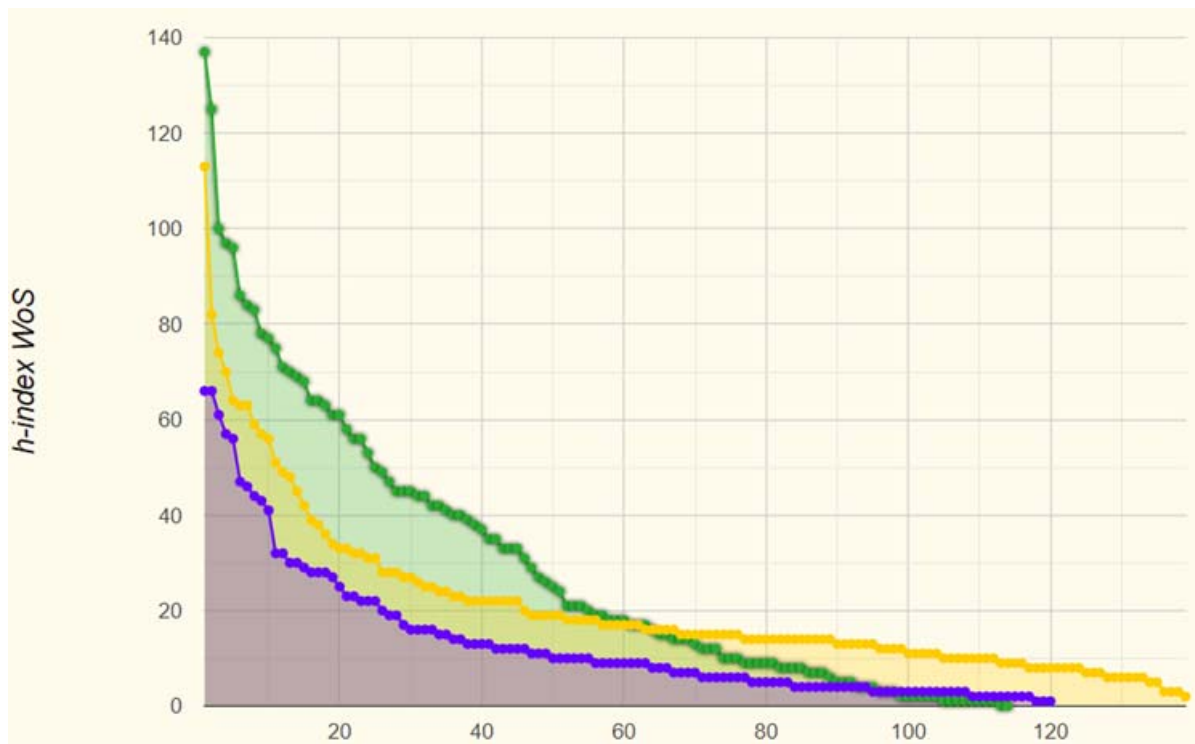

Рис. 2. Розподіл h-індексу наукових установ України за Web of Science (зелений колір – установи Національної академії наук України (98 установ), жовтий – установи Міністерства освіти і науки України (143), синій – установи інших відомств, комунальні заклади освіти, приватні установи, ТОВ тощо (121)

Актуальним на сьогодні для України є дослідження міграційного руху науковців. Бібліометричний профіль вченого – чудовий інструмент для оперативного інформування про нові публікації та обрахунку кількісних показників впливовості результатів досліджень. Подібно тому, як публікація не може існувати без автора, вчений теж не існує сам по собі. Дослідження фінансується (в крайньому разі, виплачується зарплатня) певною організацією. Проаналізувавши афіліацію вчених, яку вони самотійно зазначають в атрибутах профілю Google Scholar, або яка визначена автоматично з останніх публікацій науковця і також вказується в їх профілях Scopus чи WoS, ми отримали початкове уявлення щодо міграції українських вчених (Рис. 3). На діаграмі наведено процентний розподіл українських вчених за напрямками міграції та перераховані (в порядку зменшення кількості мігрантів) назви перших 24 країн, які прийняли найбільшу кількість науковців. Щодо росії: розглядалися лише ті вчені, які працевлаштувалися в установах, що знаходяться в межах загальновизнаних кордонів рф. Вчені, афілійовані до установ, що знаходяться на

тимчасово окупованих територіях (підтверджена електронна адреса і публікації з 2014 року), виокремлено – На окупованій території.

Наголосимо, дослідження стосується лише тих українських вчених, які виїхали в інші країни, продовжили займатися науковою чи викладацькою діяльністю та самостійно задекларували про зміну місця роботи в своїх бібліометричних профілях, або дані зміни були внесені автоматично, шляхом аналізу останніх публікацій вченого.

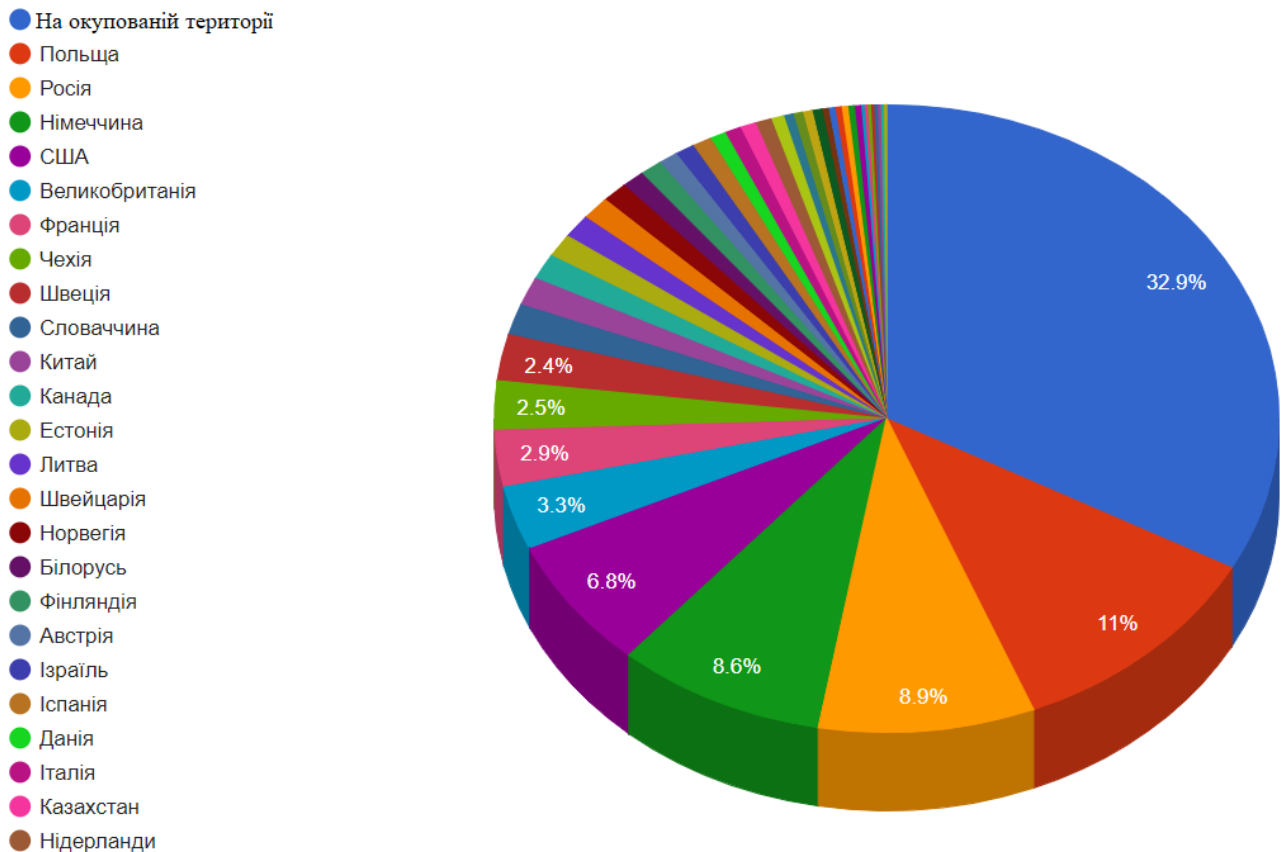

Рис. 3. Міграційний рух науковців

Сучасні технології та бібліометричні інструменти відкривають нові можливості для аналізу галузевого розподілу науковців в Україні (Рис. 4). Спочатку визначимо принцип розподілу: потужними науковими центрами в Україні є Національна академія наук та 5 галузевих академій (Національна академія аграрних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України). У НАН України

функціонують 3 секції (фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук). Враховуючи це, розподіл за галузями наук у «Бібліометриці української науки» відбувався відповідно: аграрні науки, суспільні науки, гуманітарні науки, медицина, педагогіка, фізика та математика, інформатика, технічні науки, науки про Землю, науки про життя, хімія та окремо виділена економіка [40].

Нижче представлений графік демонструє нерівномірний розподіл наукових кадрів в Україні за галузями наук. Для збалансованого розвитку науки необхідно вживати заходів для підтримки всіх галузей знань, особливо природничих наук. Це включає збільшення фінансування, підвищення престижності наукової діяльності, створення сприятливих умов для роботи науковців та залучення молодих талантів до наукової роботи.

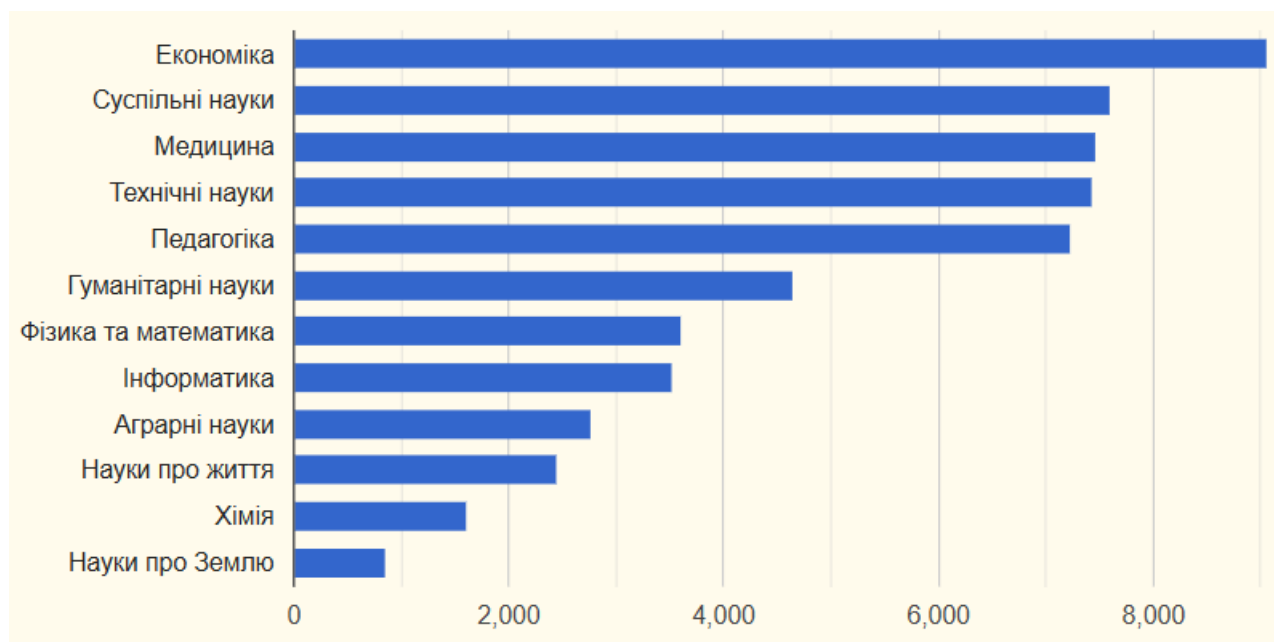

Рис. 4. Розподіл вчених за галузями наук

Цікаво порівняти розподіл науковців України за галузями наук, наприклад, в системі Scopus. Наведені на Рис. 5 дані дають підставу констатувати належну присутність у цій системі вітчизняних фахівців високотехнологічних галузей (фізика та математика, інженерія, хімія). Наукові напрями, що мають регіональний інтерес (мова, історія, культура тощо), в ній майже відсутні. Слід

зазначити, що ККД входження останніх в такі системи не може бути високим – оскільки вони не мають комерційного аспекту.

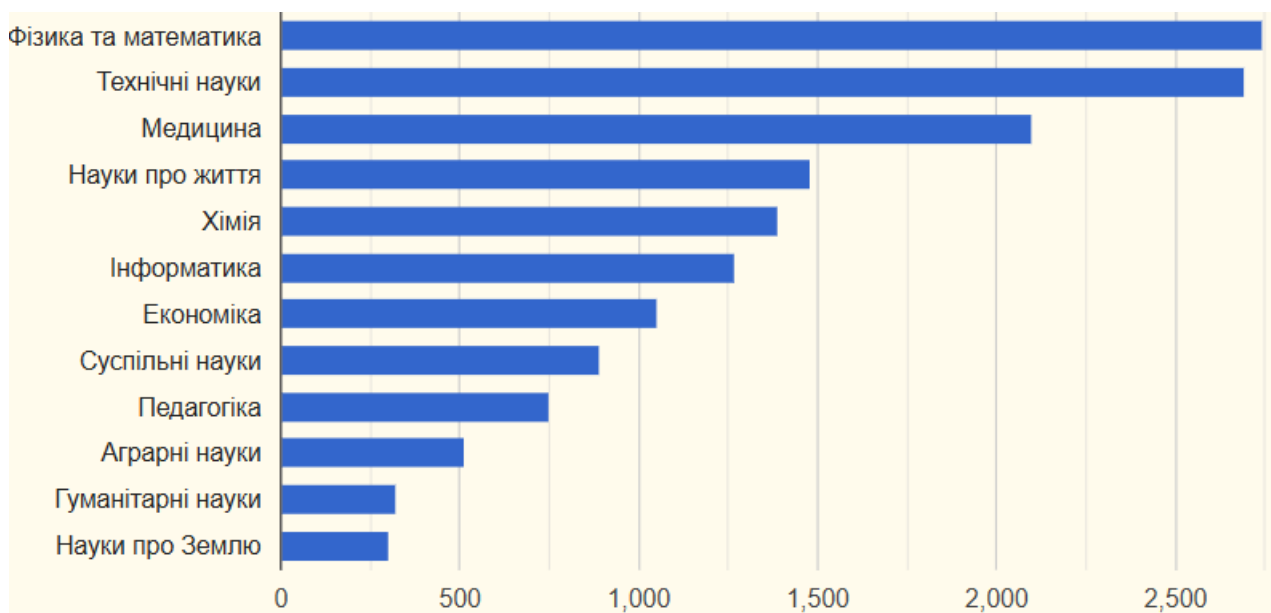

Рис. 5. Розподіл вчених за галузями наук у Scopus

Графік розподілу вчених за h-індексом (Рис. 6) демонструє класичні бібліометричні закономірності (Бредфорда, Лотки, Ципфа), які спостерігаються в різних сферах науки. Розуміння цих закономірностей є важливим інструментом для аналізу наукової діяльності та розробки ефективних наукових стратегій. Так, закон Бредфорда у контексті нашого графіка означає, що більшість високоцитованих публікацій зосереджена у невеликій групі вчених. Закон Лотки стверджує, що кількість авторів, які опублікували n статей, обернено пропорційна n^2 . Наш графік підтверджує цю закономірність: чим більший h-індекс, тим менше вчених його мають. Закон Ципфа описує розподіл частоти слів у тексті. Він стверджує, що найчастіше використовується невелика кількість слів, тоді як більшість слів використовується рідко. Цей закон також можна інтерпретувати в контексті наукової продуктивності, де «слова» замінюються на «науковці» чи «публікації» – найбільш часто цитовані «науковці» («публікації») цитуються значно частіше, ніж менш відомі.

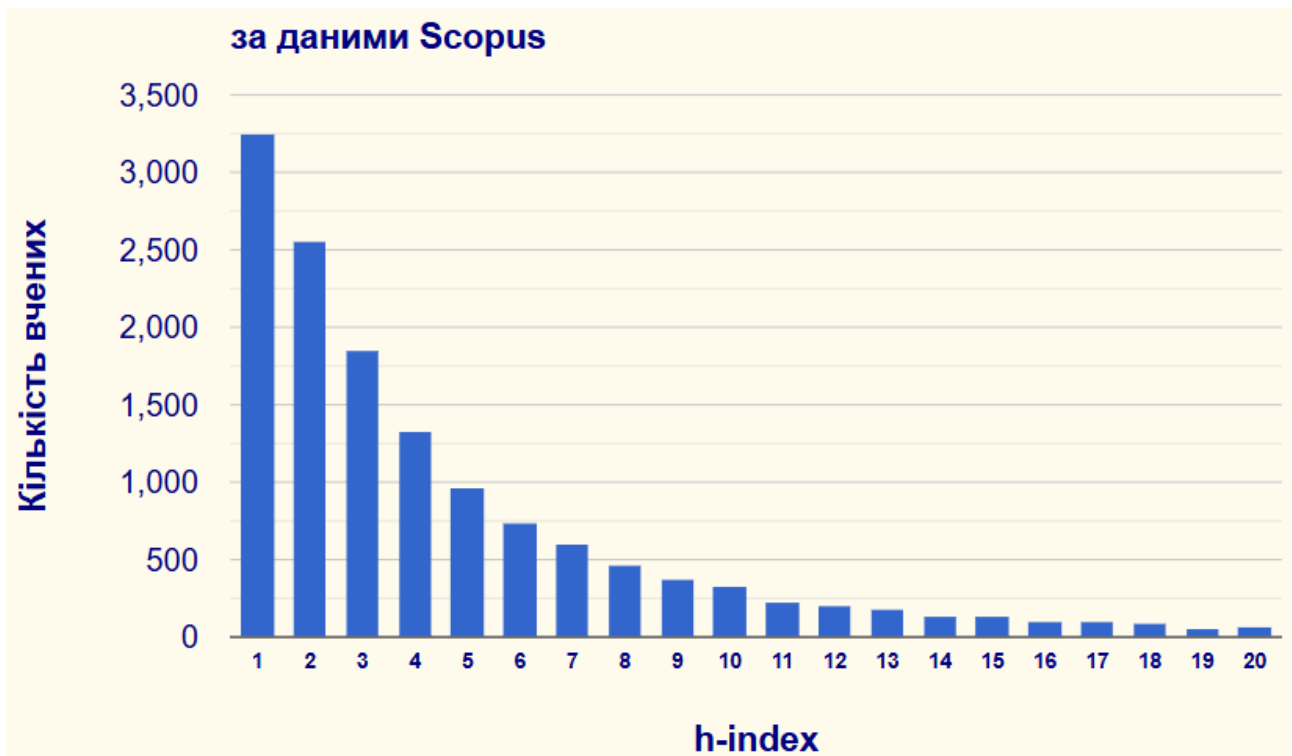
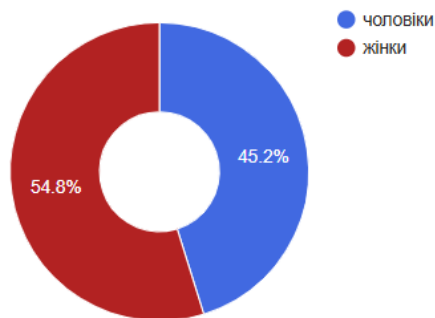

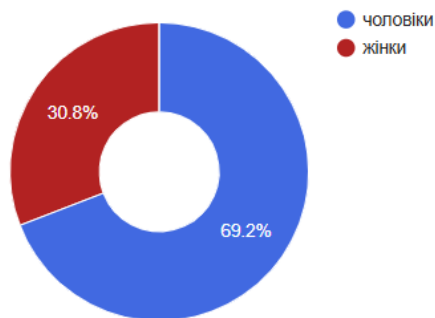
Рис. 6. Розподіл вчених за *h*-індексом

Гендерний розподіл науковців в Україні свідчить про домінуючу жіночу роль в гуманітарних науках, педагогіці, економіці, медицині, науках про життя. Приблизно однаковий відсоток чоловіків і жінок працюють в хімічній галузі, агарних науках, науках про Землю та суспільних науках. Досить відчутною є перевага чоловіків у інформаційних, технічних та природничих науках (Рис. 7).

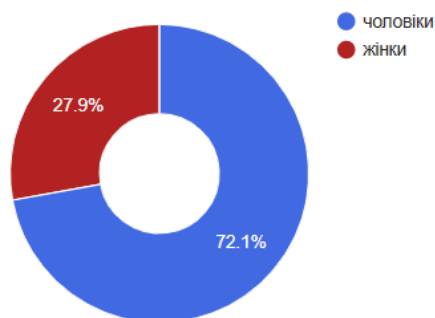
Суспільні науки

Технічні науки

Фізика та математика

Хімія

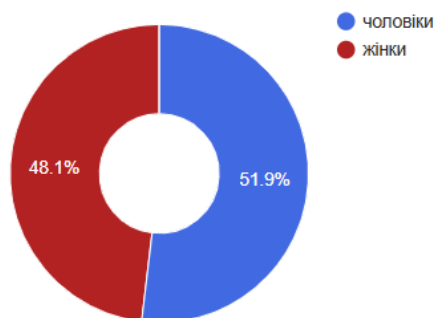

Рис. 7. Приклад гендерного розподілу у кількох галузях наук

Оскільки розуміння аудиторії та їхньої поведінки є ключовим для вдосконалення будь-якого сервісу, логічно провести аналіз даних про відвідування «Бібліометрики української науки». Google Analytics – найпопулярніший і найдокладніший інструмент для веб-аналітики, що дозволяє відстежувати широкий спектр даних про відвідувачів.

Надана візуалізація даних відображає географічний розподіл активних користувачів веб-сайту за останні 28 днів (з 5 жовтня по 1 листопада 2024 року). Додатково, представлена динаміка активності користувачів у часі. Переважна більшість відвідувань надходить з України, що свідчить про релевантність ресурсу для наукової спільноти в країні. Присутність відвідувачів з інших країн, зокрема США, Німеччини, Польщі, свідчить про інтерес до української науки за кордоном. Це можуть бути як українські науковці, які тимчасово перебувають за кордоном, так і іноземні дослідники, зацікавлені у тематиці української науки. Графік активності користувачів демонструє відносно стабільну тенденцію. Це

позитивний сигнал, який свідчить про наявність сталого інтересу до ресурсу – близько 2 тис. користувачів на місяць.

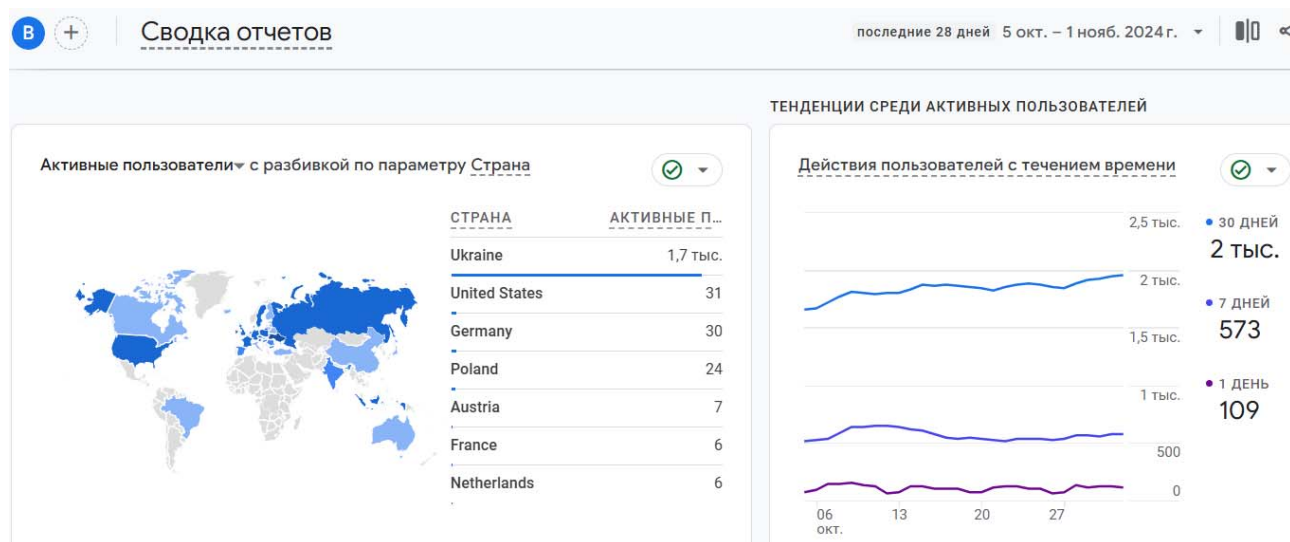

Рис. 8. Географічний розподіл активних користувачів (тис. осіб) ресурсу «Бібліометрика української науки» за даними Google Analytics

Отже, розроблені інструменти візуалізації в системі "Бібліометрика української науки" дозволяють отримати загальну картину стану наукової сфери України. Аналіз даних демонструє значну різноманітність у науковій продуктивності різних установ та галузей знань, а також існування певних дисбалансів. Міграція науковців є актуальним питанням, яке потребує подальшого дослідження. Загалом, система "Бібліометрика української науки" є ефективним інструментом для моніторингу наукової діяльності в Україні та розробки стратегій її розвитку. Бібліотеки, як центри наукової комунікації, відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до таких інструментів та сприяють підвищенню ефективності наукових досліджень.

Бібліотечні аналітичні проєкти суспільного спрямування

Національною юридичною бібліотекою НБУВ у рамках виконання наукового проєкту «Розробка та впровадження у бібліотечну діяльність нових форм та моделей цифрової наукової комунікації, підготовка метаданих наукових публікацій українських вчених, що передаються бібліотеці, та поповнення

цифрового книжково-рукописного ресурсу історико-культурної спадщини» здійснюється акумулювання наявних ресурсів та створення спеціалізованої бази даних, що відображає проблеми захисту прав біженців і вимушених переселенців, питання соціалізації біженців у країнах перебування та інтеграції внутрішніх переселенців у нові приймаючі громади всередині України. З березня 2022 р. на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського працює інформаційно-аналітичний ресурс «БІЖЕНЦІ ТА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ | REFUGEES AND INTERNALLY DISPLACED PERSONS» (<http://nowar.nbuv.gov.ua>), створений Національною юридичною бібліотекою України у співпраці з Інститутом інформаційних технологій. Інформаційне наповнення ресурсу має ієрархічно-тематичну структуру, яка включає новинний блок і 4 основні тематичні кейси: правовий, інформаційний, науковий і організаційно-методичний.

Проект містить структуровану базу даних, що відображає національні і міжнародні напрацювання у сфері захисту прав вимушених переселенців, їх інтеграції у нові приймаючі громади, використання соціального потенціалу внутрішньо переміщених осіб, широке залучення ВПО до розвитку територіальних громад. Ресурс складається з чотирьох основних кейсів: 1. ПРАВОВИЙ (міжнародне законодавство, стандарти Ради Європи, рішення Європейського суду з прав людини, програми Міжнародних гуманітарних партнерів, національне законодавство з питань ВПО, нормативно-правові акти України, українська судова практика); 2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ (розміщення і чисельність внутрішньо переміщених осіб, інформаційні матеріали і візуальні проекти, інформаційно-аналітичні статті, добірка інформаційних ресурсів); 3. НАУКОВИЙ (наукові статті, монографічна література, компаративістські дослідження, інші публікації); 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ (матеріали для населення, установ і громадських організацій, матеріали для територіальних громад, організаційно-нормативні документи, громадські організації та установи). Проект спрямований на висвітлення проблем, пов'язаних із появою в

Україні внутрішньо переміщених осіб як категорії українських громадян, які змушені були покинути місце постійного проживання у зв'язку з окупацією російською федерацією Криму та частини територій Донецької та Луганської областей у 2014 р. та новою масовою хвилею вимушеного переміщення всередині країни та за її межі через повномасштабний початок воєнного вторгнення держави-агресорки в Україну 24 лютого 2022 р. Ресурс передбачає новинний блок для найбільш актуальної та важливої інформації, що стосується життя та діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні та за її межами. Проект реалізовано Національною юридичною бібліотекою України у співпраці з Інститутом інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

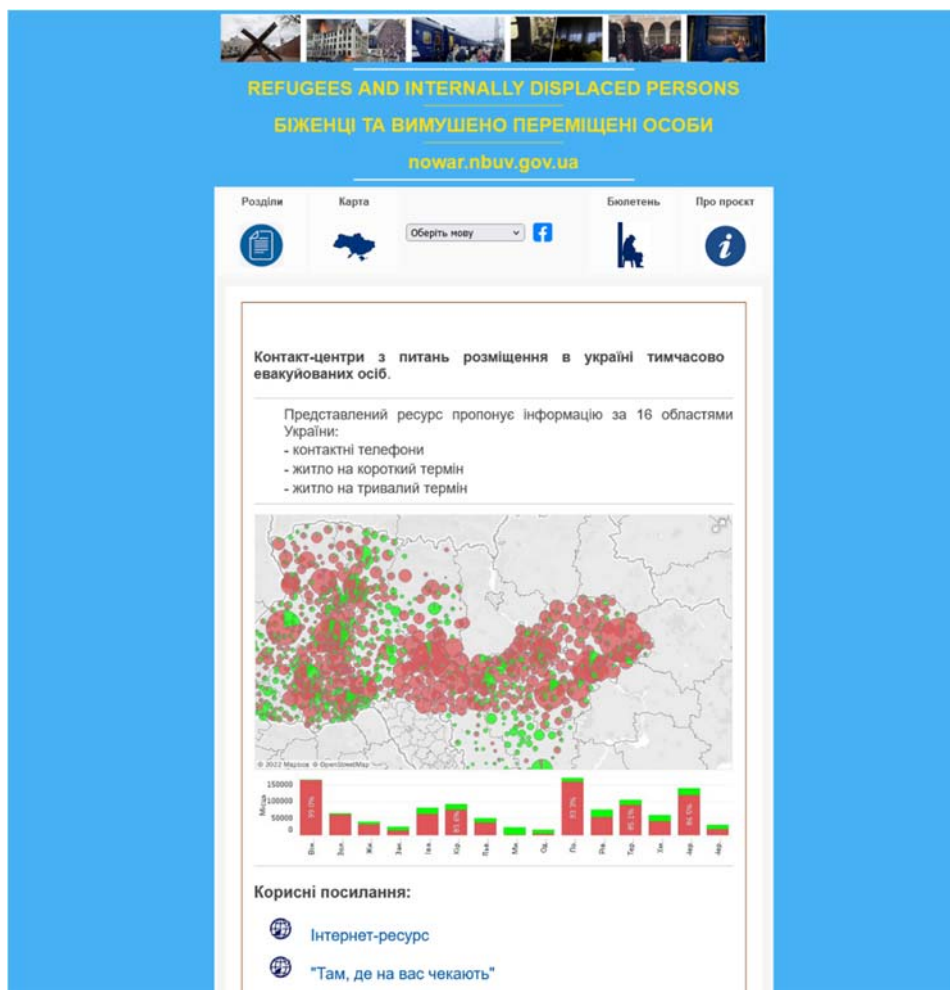

Рис. 9. Інтерактивна інфографіка на ресурсі <http://nowar.nbu.gov.ua>

У 2024 р. було розміщено наступні матеріали:

- випуски бюлетеню «Вимушені переселенці: стан, проблеми, перспективи» (15);
- нормативно-правові і організаційно-методичні документи України, ЄС, ООН, Ради Європи, ЄСПЛ та Управління Верховного комісара ООН з питань біженців, що впливають на життя українських біженців (72);
- наукові публікації з проблем біженців і переселенців (98);
- інформаційні, організаційні, візуальні матеріали відповідного спрямування (12);
- інформаційне повідомлення у новинному блоці ресурсу (26).

Фондом Президентів України здійснюється науково-дослідна робота у напрямі вивчення інформаційного поля для систематичного моніторингу інформаційних потоків вітчизняних та зарубіжних мережених ресурсів щодо загальноукраїнської проблематики та окремих аспектів функціонування інституту президентства у світі, відгуку на діяльність президентської влади у вітчизняних, зарубіжних інтернет-ЗМІ та соціальної мережі Facebook, а також щодо реакції на події в Україні репрезентовану у провідних світових ЗМІ.

Сучасний етап розвитку України потребує пильної уваги з боку держави, громадськості та науки до тих процесів і феноменів, що можуть активно впливати на стратегічні засади і тактичне наповнення шляху розвитку української державності. Одним з таких важливих і цікавих феноменів і є ЗМІ, їх взаємозв'язок з суспільством та зміст інформаційних потоків, які вони породжують. При цьому в процесі дослідження вітчизняних суспільно-політичних процесів ЗМІ в останні роки стають як джерелом, так і об'єктом аналізу.

Все вищезазначене обумовлює нагальну потребу широкого використання та вдосконалення сучасних методик опрацювання соціально-політичної інформації, що породжують сучасні ЗМІ.

Жанрові критерії відбору матеріалів враховували тематичне навантаження дослідження та специфічні вимоги технології контент-моніторингу. Перевага надавалась аналітичній інформації та інформації, яка містить погляди авторів публікацій, широких верств населення, політичних та громадських діячів. Сам контент-моніторинг був спрямований на вивчення соціально-комунікативних процесів сучасного державного управління шляхом моніторингу суспільних настроїв у сфері інформаційних комунікацій, дослідження процесів функціонування інституту президентства в світі та реакції світових медіа на повномасштабне вторгнення росії в Україну.

З метою підвищення оперативності та повноти аналізу інформаційних потоків, що породжує преса, до процесу контент-моніторингу були залучені лише електронні версії періодичних видань.

За результатами аналізу та моніторингу вищезазначених питань головне завдання ФПУ протягом звітного періоду було активне наповнення спеціалізованих баз даних та розширення мережі джерел і номенклатури інформаційних ресурсів. Окрім онлайн-доступу до повнотекстових файлів та бібліографічних ресурсів на порталі НБУВ, локальні бази даних Фонду дають можливість доступу до реферативних та мультимедійних баз з питань реалізації державної політики, інформаційної безпеки, міжнародних відносин тощо.

Науково-технологічна робота ФПУ спрямована на вдосконалення структури спеціалізованих повнотекстових БД «Пряма мова Президентів України», «Україна у відгуках зарубіжної преси», «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» та бібліографічних БД «Преса про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського» та «Інститут президентства». Здійснювався систематичний моніторинг вітчизняних та зарубіжних інформаційних джерел, відібраних для формування чинних спеціалізованих БД. Підтримувався процес

їх безперервного наповнення і експлуатації в мережевому режимі.

Для репрезентації відгуків про Україну на шпальтах зарубіжних ЗМІ та аналізу реакції світових медіа на російсько-українську війну було сформоване оптимальне коло джерел, які вирізнялися наявністю актуальної інформації з переважанням публікацій аналітично-прогностичного характеру щодо висвітлення іміджевих характеристик нашої держави. Результатом цієї діяльності стало наповнення спеціалізованої повнотекстової БД на базі САБ ІРБІС «Україна у відгуках зарубіжної преси» повнотекстовими публікаціями та анотаціями до них з можливістю пошуку по всій базі за різноманітними значеннями. Проводився систематичний моніторинг 36 онлайн-версій зарубіжних газет, журналів та онлайн-видань, зокрема 27 газет, 7 журналів та 2-х онлайн-видань з 18-и країн світу. Моніторинг було сфокусовано на впливових інформаційних ресурсах країн, які відіграють одну з ключових ролей в міжнародній політиці, зокрема в період повномасштабного вторгнення росії в Україну та входять до держав «Групи семи» і «Групи десяти» (Бельгія, Велика Британія, Італія, Канада, Нідерланди, Німеччина, США, Франція, Швеція, Японія), «Вишеградської четвірки» (Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина), групи пострадянських країн-членів Європейського Союзу та Об'єднаних експедиційних сил (Латвія, Литва, Естонія), найбільшої європейської країни-представниці Іберо-американської групи – Іспанії. Мовний аспект моніторингу включав аналіз публікацій світових медіа 14-а мовами світу, а саме: англійською, естонською, іспанською, італійською, латвійською, литовською, нідерландською, німецькою, польською, словацькою, угорською, французькою, чеською та шведською.

Здійснювалася наукова обробка зарубіжних матеріалів, яка включала переклад на українську мову, складання анотацій, наповнення Google Таблиць (для формування інформаційного проєкту) та БД «Україна у відгуках зарубіжної преси». Таким чином, повнотекстова БД «Україна у відгуках зарубіжної преси» за 2024 р. поповнилася 2673 записами (53 ум. др. арк.), що склало у загальному

підрахунку – 50868 записів (1017 ум. др. арк.). В означеній БД за 2024 р. було відредаговано 2916 записів (2,1 ум. др. арк.).

Повнотекстова БД «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», яка включає матеріали, що висвітлюють окремі аспекти функціонування інституту президентства в країнах світу впродовж поточного року поповнилася на 1776 записів (36 ум. др. арк.), що в загальному підсумку склало 11 300 записів (226 ум. др. арк.). В означеній БД було відредаговано 1878 записів, що склало 1 ум. др. арк.

Для формування спеціалізованої повнотекстової БД «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», було сформовано оптимальну джерельну базу з 12 зарубіжних інформаційних порталів та сайтів на 5 мовах (англійська, німецька, іспанська, французька, польська), яка включає для перегляду матеріали з 10 країн світу, а саме: Al Jazeera (Катар), Associated Press і CNN (США), Reuters і BBC (Великобританія), Deutsche Welle (Німеччина), El Mundo (Іспанія), Euronews (Франція), News24 (ПАР), POLITICO (Бельгія), Rzeczpospolita (Польща), Xinhua (Китай). До перегляду протягом 2024 р. було включено зарубіжні онлайн-видання 5-а мовами світу (англійська, німецька, іспанська, французька, польська). Впродовж звітнього року здійснювалася наукова обробка зарубіжних інформаційних матеріалів, яка включала переклад на українську мову, складання анотацій, наповнення БД «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ».

Повнотекстова БД «Пряма мова Президентів України» – єдиний в Україні депозитарій прямої мови президентів України (послання, звернення, доповіді, виступи, заяви, прес-конференції, привітання, статті, листи, інтерв'ю, співчуття), сформована у результаті моніторингу вітчизняних та зарубіжних ЗМІ (понад 30 інтернет-джерел), а також соціальної мережі Facebook, за 2024 рік збільшилася на 580 записів (11,6 ум. др. арк.), що в сукупності склало 6453 записів (129 ум. др. арк.).

Продовжувалась робота над формуванням бібліографічної БД «Інститут президентства» (на кінець 2024 р. у базі містилося 33363 записи): бібліографічний опис книг, статей, дисертацій та авторефератів дисертацій за період 1990–2024 рр. з тематики інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах.

Повнотекстова БД «Преса про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського» (з 2011 року), сформована у результаті моніторингу вітчизняних та зарубіжних ЗМІ з метою формування електронного повнотекстового ресурсу про відгуки про визнаний національний та міжнародний соціокультурний й інформаційний центр на сторінках періодичних видань в сукупності складає 320 записів (5,2 ум. др. арк.).

РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТИ ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ В ІНТЕГРОВАНОМУ БІБЛІОТЕЧНОМУ КОМПЛЕКСІ РЕСУРСІВ

Е-бібліотека «Україніка»

Протягом 2024 р. головну увагу було зосереджено на наступних процесах науково-дослідної та науково-організаційної роботи:

- інформаційному наповненні е-бібліотеки «Україніка»;
- розробці меморіальної персональної колекції «Шевченкіана» в е-бібліотеці «Україніка»;
- дослідженні цензурованих за радянських часів видань творів Т. Шевченка та праць про нього із бібліотечної колекції «Реабілітована література», сформованої з матеріалів колишнього спецфонду при НБУВ;
- визначенні критеріїв відбору книжкових видань шевченкіани для першочергового оцифрування.

В межах роботи з е-бібліотекою «Україніка» продовжено формування бази даних, її наповнення та удосконалення: складено 856 наукових описів різних видів документів вітчизняної та зарубіжної україніки, в тому числі рідкісних видань та видань іноземними мовами; здійснено 1163 редакційних правок. Кількість друкованих аркушів – 36.

В рамках розробки персональної колекції «Шевченкіана» в е-бібліотеці «Україніка» здійснено: розподіл наявних в «Україніці» документів за розділами «Шевченкіани»; виявлення, добір і наукове опрацювання документів шевченкознавчої тематики із фондів наукової бібліотеки та мережі Інтернет; наповнення розділів колекції інформаційними матеріалами (документами, фотографіями тощо); складання оригінальних анотацій, що висвітлюють історико-культурну цінність видань та ін. Наразі в е-колекції «Шевченкіана» представлено понад 1600 документів. Складено акти для ретрокаталогізації

видань, що заплановано оцифрувати протягом 2024–2025 рр. та представити в «Шевченкіані» (всього складено 5 актів загальною кількістю документів – 91).

За результатами наукового дослідження цензурованих видань творів Т. Шевченка та праць про нього із бібліотечної колекції «Реабілітована література» складено перелік репресованих видань шевченкіани, заборонених комуністичною владою з ідеологічних та політичних мотивів, до якого увійшло 81 видання, загальною кількістю 89 примірників (з них 8 складають дублети видань), що вийшли друком протягом 1908–1944 рр. Дослідження документального масиву шевченкіани свідчить про те, що переважно до таємного відділу потрапили цензуровані окремо видані наукові розвідки, збірники наукових розвідок та колективні збірки творів «неугодних» комуністичній владі діячів літератури і науки, більшість з яких було визнано «ворогами народу» – Агатангела Кримського, Богдана Лепкого, Бориса Навроцького, Василя Доманицького, Дмитра Яворницького, Євгена Шабліовського, Людмили Старицької-Черняхівської, Миколи Вороного, Михайла Драй-Хмари, Олександра Оглобліна, Осипа Гермайзе, Павла Зайцева, Сергія Єфремова, Степана Смаль-Стоцького та ін. Меншу частку займають збірки літературних і художніх творів Т. Шевченка та інші видання, пов'язані з визначною постаттю (довідкові, бібліографічні, навчальні тощо).

Зважаючи на те, що книжкові пам'ятки світового та державного рівнів підлягають фіксації у Державному реєстрі національного культурного надбання визначено критерії відбору книжкових видань шевченкіани для першочергового оцифрування. Наголошено на необхідності першочергового оцифрування цінних, рідкісних та окремих особливих примірників видань шевченкіани, що підпадають під категорію «книжкова пам'ятка». За результатами дослідження запропоновані наступні критерії відбору:

1) хронологічний:

– видання шевченкіани, надруковані українською мовою протягом 1840–1922 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком;

– окремі найцінніші видання або примірники видань шевченкіани (примірники видань з автографами, записами, екслібрисами, печатками; зразки художнього оформлення та поліграфічного виконання; нелегальні і заборонені цензурою видання та ін.) за такими групами: українські видання – надруковані українською мовою протягом 1923–1945 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1861–1945 рр. на території сучасної України; російські видання – надруковані будь-якою мовою протягом 1840–1925 рр. на території в межах сучасного державного кордону Російської Федерації, крім видань українською мовою; іноземні видання – надруковані будь-якою мовою протягом 1840–1900 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком);

2) історичний (видання шевченкіани, які мають особливу історичну та культурну значимість);

3) унікальність (видання шевченкіани, що збереглися в єдиному примірнику або мають індивідуальні особливості – автографи, маргіналії, дарчі написи та ін.);

4) меморіальність (прижиттєві, посмертні видання та інші видання, пов'язані із життям і діяльністю Т. Г. Шевченка);

5) колекційність (видання шевченкіани, що зберігаються в бібліотечних колекціях, наприклад, в бібліотечній колекції «Реабілітована література», сформованій з матеріалів колишнього спецфонду при НБУВ, до якого потрапляли заборонені радянською цензурою видання).

Е-колекція «Літературно-художні журнали доби українізації»

Літературно-мистецька періодика – це репрезентоване уявлення про літературу певної епохи разом з усіма правилами, керуючись якими, суспільство надає літературі соціокультурного статусу. Кількісні і якісні показники літературно-художніх видань відображають стан літературного процесу на певному етапі і слугують одним з джерел вивчення історії літератури та літературної критики. Широкий асортимент літературної періодики свідчить про активний органічний розвиток літературного процесу в країні, про його життєвість та потенційні можливості. Основним джерелом для встановлення журналів окресленого періоду став довідник «Періодичні видання УРСР 1918-1950 рр: бібліографічний довідник». Кількісні і якісні показники літературно-художніх видань відображають стан літературного процесу і слугують не лише одним із джерел його вивчення, а й забезпечують матеріал для аналізу суспільних настроїв та атмосфери доби. 20–30 роки, відомі як роки дії політики українізації, становлять складний і неоднозначний період у житті України загалом та в історії літератури зокрема. Це був той час, коли періодика була майже єдиним джерелом, на базі якого вона виростала. У період відродження літературно-художні журнали не лише пропагували художню творчість, а й виконували функцію популяризатора громадсько-політичної думки, нових філософсько-естетичних ідей, мистецьких напрямів, критичної думки. Загалом періодика про мистецтво слова характеризується соціальною інституціоналізованістю, виступає самостійним гравцем у просторі соціальних комунікацій. Оскільки Розстріляне відродження викликає стабільний інтерес як у дослідників, так і в широкій громадськості, актуальним є збереження та популяризація всіх артефактів того часу, а також заповнення лакун у дослідженні тодішньої періодики зокрема та культурно-історичного контексту доби загалом. Тому мета створення е-колекції полягає у встановленні ролі та значення, особливостей літературної періодики в Україні у 20–30-і роки ХХ ст.;

функціонування журналів в умовах суворого тотального контролю і жорстких репресій на всіх напрямках культурного життя.

Літературно-художні видання того часу можна поділити на дві групи: позагрупові і групові. До перших належать «Червоний шлях», «Життя й революція», «Глобус». До других – видання спілки селянських письменників «Плуг», «Плужанин»; футуристів – «Нова генерація», «Аспанфут», конструктивістів «Авангард», спілки пролетарських письменників «Гарт», ВАПЛІТЕ – «Літературний ярмарок», однойменний журнал учасників групи «Молодняк»). Багато журналів мали літературно-художні відділи: «Нова громада», «Універсальний журнал»; газета «Вісті» мала додаток «Література, наука, мистецтво». У той час як групові були скуті вузькими програмовими рамками, позагрупові вигідно вирізнялись на їх тлі більшою творчою свободою. На їх сторінках мирно уживались неокласики з футуристами, ортодоксальні вуспівці з плужанами, конструктивісти з представниками народницького напрямку. Це були «товсті» журнали, які мали багато спільного у структурі, періодичності, принципах відбору художнього матеріалу.

Ураховуючи тематичну багатоманітність документів е-колекції, було розроблено розгалужену систему рубрикації. Розділ «Журнали» містить повнотекстові е-копії номерів періодичних видань, науково опрацьованих та атрибутованих предметними рубриками (довідками). Розділ «Література» акумулює наукові дослідження про представлені в е-колекції журнали. Тематику матеріалів, вміщених у видання, класифіковано за рубриками «Українська література», «Зарубіжна література», «Українське літературознавство», «Зарубіжне літературознавство», «Політика», «Публіцистика, мемуаристика», «Суспільні науки», «Природничі науки», «Хроніка», «Архівні матеріали», «Мистецтво».

У перспективі найближчих років планується ввести до БД «Україніка» журнали, які є у відділі періодики НБУВ: «Плуг», «Нова генерація», «Життя й революція», «Аспанфут» та ін. У пріоритеті завершити оцифрування журналу

«Життя й революція», оскільки в НБУВ зберігається майже повний (за винятком кількох номерів) його комплект, а також поповнювати е-колекцію насамперед тими журналами з фондів НБУВ, які ще не було викладено у вільний доступ у межах цифрових проєктів інших установ та організацій.

За підсумками діяльності протягом 2024 року можна встановити такі статистичні дані:

введено в ЕБ «Україніка»:

нові 945

редагування 1200

журнали до колекції «Літературно-художні журнали доби українізації» 277

друковані авторські аркуші 48

[ВАПЛІТЕ](#) : літературно-художній журнал

[ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ](#) : громадсько-політичний і літературно-науковий місячник

[ГЛОБУС](#)
№ 10-11 (1924)

[ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ](#)
№ 3 (1925)

[ПЛУЖАНИН](#)
№ 11/12 (1929)

[ПЛУГ](#)
(1922-1932)

[Поліщук В.](#)
[ЛІТЕРАТУРНИЙ АВАНГАРД](#) : перспективи розвитку української культури, полеміка і теорія поезії (1926)

Організація та розвиток електронної колекції «Репресована література» як перший етап цифровізації історичної колекції «Реабілітована література»: підсумки та перспективи

У черговій російсько-українській війні (як, зрештою, і в попередніх) частиною російської загарбницької політики є ідеологічний та інформаційний тиск, агресивне маніпулювання інформацією, зокрема історичними фактами щодо української державності, мови та культури. Противагою псевдонауковим фальсифікаціям та відірваним від дійсності теоретизуванням є документальні артефакти національної ідентичності – книжкові пам’ятки, рукописи, архівні матеріали, карти та ін. – які найбільш об’єктивно демонструють не спотворену історію. Тому збереження, фахове дослідження та популяризація пам’яток, здійснювані науковими бібліотеками, потребують уваги на державному рівні. Адже не тільки забезпечують інтеграцію цінних ресурсів в інформаційний банк даних нації, а й уможливають організацію вільного віддаленого доступу до них із будь-якої точки світу. Користування першоджерелами відкриває не лише українській, а і світовій громадськості об’єктивну картину національної історії,

позбавлену ідеологічної міфотворчості, допомагає усвідомити, за що і проти кого доводиться боротися в нинішній війні.

Сучасні можливості цифрової гуманітаристики забезпечують новий рівень збереження та популяризації документальної культурної спадщини, оскільки дозволяють:

1) створювати ідентичні електронні копії пам'яток писемності та друку у високій якості – із роздільною здатністю від 400 і вище dpi, що робить текст комфортним для тривалого опрацювання з монітора, а також зі збереженням маргіналій та нечітких власницьких знаків, відтворенням оригінальних кольорів оздоблення тощо;

2) зберігати страхові копії поза межами небезпечних зон за допомогою хмарних сервісів, наданих у користування міжнародною спільнотою на пільгових умовах;

3) використовувати різні форми представлення е-копій документів у мережі Інтернет та різні інструменти організації масового вільного віддаленого доступу користувачів.

Однією із форм репрезентації української книжкової спадщини у вільному віддаленому доступі, яку активно розвиває відділ інформаційно-комунікаційних технологій НБУВ, є електронні онлайн-колекції.

Представлення рідкісних та цінних бібліотечних фондів і зібрань у форматі онлайн-електронних колекцій сприяє вирішенню важливих наукових та практично-освітніх завдань:

- 1) інтеграції національного документального надбання у світовий дослідницько-гуманітарний простір;
- 2) забезпеченню матеріалами студентської та учнівської молоді, яка не має можливості працювати в бібліотеках чи архівах через складну безпекову ситуацію або перебуває за кордоном;

3) забезпеченню першоджерелами науковців, які вимушені були покинути Україну, проте продовжують дослідження.

Ще в 2020 році в НБУВ розпочався проєкт із цифровізації частини колишнього спецфонду НБУВ, а саме історичної колекції «Реабілітована література». Спецфонд – це масив видань, заборонених радянською цензурою і вилучених із публічного доступу, який зберігався в окремому підрозділі НБУВ – так званому відділі спеціального збереження (інші назви на різних етапах функціонування: таємний відділ, відділ спецфондів). Колекція «Реабілітована література» налічує 14 187 примірників (разом із дублетами та триплетами), або понад 10 тисяч шифрів (що рівнозначно кількості окремих видань). Вони належать до книжкових пам'яток, оскільки заборонені цензурою та збереглися в невеликій кількості екземплярів. Видання різноманітні за країнами та мовами публікації, тематикою та хронологією. Серед них є цінні, рідкісні, раритетні й унікальні одиниці з автографами, екслібрисами, маргіналіями. Найціннішим складником колекції є україніка – матеріали про всі аспекти розвитку України: культуру, історію, етнічні спільноти на її території, економіку, природні багатства тощо – незалежно від країни, автора та мови публікації.

До 2024 року включно тривала цифровізація першого тематичного блоку україніки – «Українська художня література». На платформі електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ було створено онлайн-постійно поповнювану колекцію «Репресована література» (концепція, рубрикація та координування наповнення – О. І. Вощенко, ІТ-організація – К. В. Лобузін) з відповідним контентом. Назва е-колекції не дублює назву бібліотечної історичної колекції, щоб їх було зручно розрізняти при дослідженні.

РЕПРЕСОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Додаткова інформація

Документи колекції

- до 1917-го року
- 1917–1933
- 1934–1953
- 1954–1990

ПРОЗА

ПОЕЗІЯ

ДРАМАТУРГІЯ

ГУМОР ТА САТИРА

ЗБІРНИКИ.

АЛЬМАНАХИ.

ДЕКЛАМАТОРИ

РІДКІСНІ ПРИМІРНИКИ

- Примірники із власницькими знаками
- Примірники із провеніенціями
- Видання з оформленням відомих художників

Колекцію сформовано з матеріалів колишнього фонду спеціального зберігання (таємного відділу, відділу секретної літератури, "спецхрану", спецфонду) при НБУВ. Архівні матеріали бібліотеки свідчать, що на базі ВБУ (Всенародної бібліотеки України, тодішня назва НБУВ) ще до початку 1930-х було організовано відділ спеціального зберігання, або так званий спецхран. Згідно з постановами та списками Головліту (головного цензурного відомства УРСР), туди передавали по одному-два примірники з тиражів "ідеологічно шкідливих видань" – вилучених із власних фондів та інших бібліотек, книготорговельної мережі чи типографій.

Протягом існування Радянського Союзу внаслідок змін у державній культурній політиці в публічну сферу поступово повертали частину замовчуваних постатей, відтак їхні твори та праці вливали з фонду спецзберігання в основний. Після офіційного скасування фондів спеціального зберігання (1990 рік) з матеріалів, які на той час ще лишалися у відповідному відділі НБУВ, сформували фонд зарубіжної україніки та колекцію "Реабілітована література" (1990–1993, найактивніший період утворення – 1992 рік). У спецфонді також містилися особисті бібліотеки чи частини бібліотек С. Маслова, М. Попова, Б. Грінченка, Ю. Соколова, з яких на початку 1990-х було оформлено самостійні іменні колекції.

Електронна колекція "Репресована література" покликана представити бібліотечну колекцію "Реабілітована література" саме в тому складі та вигляді, в якому вона перебувала у відділі спеціального зберігання. Основна історико-культурна цінність такої колекції – у наочній демонстрації роботи спецфондів та цензури загалом (у книжках збереглися помітки цензорів, закреслені прізвища "ворогів народу", заклеєні видавничі плани тощо), а також у консервації тогочасного літературного процесу та поточного розвитку наукової і політичної думки, ідеологічних установок, збереженні першовидань та прижиттєвих видань авторів, нерідко з автографами.

Активация Windows

Спецфонди – це барометр суспільно-політичних змін, оскільки їх поповнювали виданнями, що переставали відповідати актуальним ідеологічним установкам. Тому періодизацію української художньої літератури з відділу спеціального зберігання при НБУВ здійснено за історико-літературним принципом: видання до Жовтневого перевороту (до 1917 року); видання Розстріляного відродження (від Жовтневого перевороту 1917 року до самогубства М. Хвильового в 1933-му, яке літературознавці вважають фінальною крапкою в цьому періоді розвитку української культури); видання

Рис. 10. Інтерфейс електронної колекції «Репресована література».

На сьогодні цифровізація блоку української художньої літератури з колекції «Реабілітована література» фактично завершена. Доцільно підбити підсумки та окреслити подальшу стратегію опрацювання колекції.

Цифровізація української художньої літератури включала кілька етапів:

1. Базовий науковий аналіз історичної колекції «Реабілітована література» та визначення стратегії її опрацювання. Ця початкова стадія передбачала загальне ознайомлення з матеріалом та визначення пріоритетів у його опрацюванні, а також вивчення історії фондоутворювача, тобто відділу спецзбереження НБУВ. Реалізовувалася куратором е-колекції. Було досягнуто таких результатів:

а) за робочими документами НБУВ, що зберігаються в архіві НБУВ в Інституті рукопису, встановлено, що таємний відділ (це його офіційна назва) НБУВ з'явився не пізніше ніж у 1928 році. Оскільки саме тоді назва цього відділу та

підпис Катерини Грибівської як його начальниці починають з'являтися в робочих документах – внутрішніх розпорядженнях, дорученнях очільникам відділів, інструкціях, записках тощо. Варто зазначити, що в офіційних звітах, поданих бібліотекою за півріччя та рік, підрозділ «таємний відділ» жодного разу не фігурував. А установчі документи про його утворення якщо й були, то, на думку сучасних істориків, як-от О. Юркової, їх знищили на початку Другої світової війни, позаяк у ЦДАВО чи інших галузевих архівах їхніх слідів поки не виявлено. Повсякденні робочі папери НБУВ, здані до внутрішнього архіву, можливо, чи не єдине документальне джерело, яке підтверджує функціонування спецсову НБУВ раніше за 1936 рік (початок ведення інвентарних книг спецфонду). Знайдені архівні дані були використані для складання опису електронної колекції «Репресована література» [37] та відображені в публікаціях [6], [7], [8];

б) визначено тематичний принцип цифровізації колекції (за галузями знання, спираючись на систематичний каталог); за критеріями універсальності та потенційної затребуваності користувачем для першочергового опрацювання обрано тематичний блок української художньої літератури (оскільки художні твори – найуніверсальніша література);

б) визначено послідовність хронологічних та жанрових блоків для опрацювання (1917–1933 роки; до 1917 року; 1934–1953; 1954–1990; проза; поезія; драматургія; гумор та сатира; альманахи, збірники творів різних авторів, декламатори; нариси, спогади тощо);

в) передруковано бібліографічні дані примірників із каталожних карток в акти на ретрокаталогізацію (на сьогодні оформлено 35 актів, в які внесено 692 бібліографічних описи).

2. Ретрокаталогізація. Наступний етап опрацювання колекції передбачав замовлення очільником відділу комплексного опрацювання документів Павлом Івановичем Шекерою примірників із колекції «Реабілітована література» зі

сховища згідно з актом на ретрокаталогізацію, переданим куратором е-колекції. П. І. Шекера також сканує обкладинки примірників та здійснює загальний нагляд за їх опрацюванням у своєму відділі. Молодший науковий співробітник сектору каталогізації книг Ніна Валентинівна Деркач здійснювала (і здійснює) саму ретрокаталогізацію – складання бібліографічних описів примірників *de visu* та введення їх в електронний каталог НБУВ. Наразі вона опрацювала близько 720 одиниць зберігання (692 згідно з актами, решта – безпосередньо у книгосховищі). Процес ретрокаталогізації також включає перевірку інвентарних номерів примірників за інвентарними книгами, виявлення неточностей у картках генерального каталогу тощо. Одиниці зберігання з цієї колекції після переведення до спецфонду списували з балансу бібліотеки, а їхні інвентарні номери мали анулювати. Тому під час вливання в основний фонд на початку 1990-х їм було присвоєно нові інвентарні номери, вже за актовою системою. Проте значну кількість цих книг за радянської доби повертали зі спецфонду в основний, а невдовзі, зі зміною ідеологічного курсу – вилучали назад (і в 1990-х уже повернули остаточно). Вочевидь, не було ані робочих рук, ані достатньо часу, щоб фіксувати всі зміни в інвентарях примірників, тому деякі виявилися взагалі не списаними (відповідно, з дійсним старим, тобто присвоєним до 1990-х, інвентарем), деякі – списаними і відновленими, про деякі інформації в інвентарних книгах зазначено не було чи вона розходилася з інвентарним номером на самому екземплярі. Тож перевірка та узгодження всіх неточностей стала неабияким викликом, який було подолано насамперед завдяки професіоналізму Н. В. Деркач та за участі фахівців відділу комплектування.

3. Відбір для оцифрування. Після ретрокаталогізації та присвоєння УДК фахівцями з відділу комплексного опрацювання примірники потрапляють на опрацювання до відділу інформаційно-комунікаційних технологій. Куратор е-колекції здійснює відбір матеріалів на оцифрування *de visu*. Для цього було розроблено систему критеріїв пріоритетності, висвітлену в окремій публікації [5]. Відправним критерієм є відсутність / наявність цифрових копій на

електронних ресурсах інших державних установ чи громадських ініціатив, ступінь унікальності конкретного примірника (її визначають провенієнції, власницькі знаки тощо) та історико-культурне значення видання загалом. Пріоритет надається виданням, е-копій яких немає в мережі Інтернет. Проте якщо примірник має ознаки унікальності, він також потрапляє на першочергове оцифрування. До другої черги належать видання – книжкові пам'ятки (наприклад, до 1917 року), оцифровані іншими установами чи ресурсами. Розглядається можливість узагалі не оцифровувати видання, е-копії яких викладено на кількох ресурсах одразу. Проте суперечність полягає в тому, що, попри цей факт, вони демонструють заборонений цензурою доробок того чи іншого автора. І без цих примірників таке представлення буде неповним.

З відібраних примірників куратор е-колекції формує план оцифрування на наступний рік. Упродовж року поступово складає акти на оцифрування на основі плану та переміщує примірники до відділу оцифрування.

4. Оцифрування. Сканування, обробку сканів сторінок, створення PDF-файлів, внесення всіх метаданих (зокрема, експорт бібліографічних описів з е-каталогу НБУВ, зроблених у межах ретрокаталогізації фахівцем відділу комплексного опрацювання документів) та оприлюднення електронних копій у базі даних «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» здійснюють фахівці відділу оцифрування.

Труднощі процесу оцифрування полягають у тому, що нерідко книги мають незадовільний стан збереження, корінці занадто склесні чи прошиті, власницькі знаки – вигорілі чи нечіткі, і для їхнього адекватного відображення потрібно робити скани окремих сторінок у кольорі чи скрупульозно обробляти їх за допомогою різноманітних програм. Звичайно, це вимагає значно більше часу, зусиль та фахових навичок, ніж «конвеєрне» сканування. З найбільш складними випадками успішно працює провідний фотохудожник відділу оцифрування із величезним досвідом Олександр Петрович Шолудько. Начальниця відділу оцифрування Олена Сергіївна Гура займається створенням

PDF-файлів, внесенням метаданих та публікацією е-копій. У різний час над оцифруванням колекції «Реабілітована література» працювали провідні бібліотекарі Жанна Миколаївна Іщенко та Андрій Іванович Забіяка, провідний інженер Альона Іванівна Лобузінa, бібліотекар 1 категорії Вікторія Олександрівна Акуляд.

5. Онлайн-доступ до цифрових копій організовано у форматі електронної колекції. Після публікації цифрових копій у базі даних «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» вони копіюються до бази даних «Україніка – електронна бібліотека» (е-колекція «Репресована література») куратором відповідної е-колекції. Виходячи зі специфіки матеріалу – художньої літератури, її рубрикацію розроблено за жанром та за хронологією виходу видань. У 2024 році додано рубрику «Рідкісні примірники» з підрубриками «Видання з оформленням відомих художників», «Примірники із власницькими знаками», «Примірники із провенієнціями». Після оцифрування періодичних видань, запланованого на початок 2025 року, буде додано рубрику «Періодика». Е-колекція – це гнучка система, в якій закладено можливості відображати поточні зміни та доповнення, зокрема, розширювати рубрикацію. Куратор колекції здійснює рубрикацію, систематизацію та анотування електронних документів, а також організовує систему гіпертекстових зв'язків: створює і додає предметні рубрики (довідки), пов'язані документи тощо.

На формування е-колекції «Репресована література» вплинула низка чинників:

1. До січня 2024 року темпи ретрокаталогізації та відбору літератури для оцифрування значно перевищували темпи самого оцифрування, оскільки воно здійснювалося на одному сканері переважно одним фахівцем із чотиригодинним робочим днем (деякий час – двома фахівцями позмінно). Варто зазначити, що ці самі фахівці на цьому обладнанні виконували весь річний план оцифрування для головного корпусу НБУВ. Тобто обробка колекції «Реабілітована література» становила лише один сегмент їхніх поточних обов'язків.

2. Кількамісячна зупинка поповнення е-колекції внаслідок повномасштабного вторгнення, коли умови дозволяли працювати лише віддалено. Відповідно, це унеможливило доступ до історичної колекції «Реабілітована література», ретрокаталогізація, оцифрування та всі пов'язані етапи роботи. У цей період куратором е-колекції здійснювалося виключно опрацювання вже представлених в е-колекції документів – анотування та забезпечення предметними рубриками (довідками).

3. Значне гальмування оцифрування та ретрокаталогізації внаслідок тривалих знеструмлень восени – взимку 2022 року, коли систематично міг відбуватися тільки один процес: перенесення куратором е-колекції вихідних даних примірників із каталожних карток в акти на ретрокаталогізацію, оскільки для цього було достатньо особистого ноутбука.

4. Поступове командне вироблення «з нуля» ефективного механізму опрацювання колекції «Реабілітована література», зокрема процесів ретрокаталогізації та відбору й передачі на оцифрування, налагодження взаємодії між різними відділами, розробка шаблонів внутрішньої робочої документації тощо. На початках опрацювання колекції здійснювалося лише оцифрування та додавання цифрових копій до е-колекції з подальшою систематизацією тощо. Проте з огляду на те, що видання з колекції «Реабілітована література» майже не представлені в електронному каталозі НБУВ (а в картковому читацькому каталозі їх немає зовсім, лише в генеральному), виконавцями проєкту було ухвалено спільне рішення спочатку ретрокаталогізувати примірники та перевіряти їхні інвентарні номери, а після цього оцифрувати. Ретрокаталогізація повинна бути фронтальною, тоді як оцифрування – вибірковою. Отже, потрібна була проміжна ланка між цими процесами – відбір для оцифрування *de visu* та за науково обґрунтованими критеріями. До цього оцифрування не залежало від ретрокаталогізації, тож не було готової моделі налагодження кількоступеневого процесу, де кожен з етапів виконують фахівці різних відділів. Вироблення такої моделі потребувало

залучення колективного людського ресурсу, часу для обговорень та впровадження практичних кроків. Не обійшлося і без мало ефективних рішень, які надалі довелося вдосконалювати чи замінити, що, звісно, не могло не позначитися на продуктивності опрацювання колекції. Проте в результаті вдалося виробити чітку робочу схему, за якою буде опрацьовано наступну частину колекції. Зокрема, цю схему наразі успішно використовує Ірина Василівна Данильченко, кураторка е-колекції «Шевченкіана», для організації оцифрування шевченкіани з колекції «Реабілітована література».

Наразі е-колекція «Репресована література» містить 449 е-документів. Згідно з внутрішньою статистикою бази даних UKRLIB (електронна бібліотека «Україніка») у системі «Ірбіс», перша партія цифрових копій була додана до електронної колекції у вересні 2020 року; починаючи з 2021 року, е-ресурс систематично поповнюється новими електронними копіями. У 2020 було додано та опрацьовано 21 е-копію, у 2021-му – 114 е-копій, у 2022-му – лише 52 (причини вказано вище), у 2023-му – 110. У 2024 році було оцифровано 142 примірники (16 708 сторінок), а представлено в електронній колекції 147 (додано п'ять е-копій, виготовлених попереднього року). Ще п'ять е-копій були додані до е-колекції з е-бібліотеки «Україніка», оскільки ідентичні примірники з колекції «Реабілітована література» не мали рис унікальності – провенієнцій, індивідуальних власницьких знаків тощо, тож не вимагали оцифрування.

Станом на листопад 2024 року ретрокаталогізовано фактично весь тематичний блок «Українська художня література». Наразі триває ретрокаталогізація масиву творів В. Винниченка, настільки значного (близько 300 одиниць зберігання), що було вирішено опрацьовувати його окремо, а не в контексті блоків прози та драматургії. За півтора місяця ретрокаталогізовано близько 80 одиниць, тож до кінця року більш ніж половина обсягу робіт повинна бути виконана. Оцифрування цього масиву вбачається недоцільним, оскільки велику кількість творів письменника, також зі спецфонду, тобто заборонених радянською цензурою, вже оцифровано Львівською національною науковою

бібліотекою імені В. Стефаніка. Е-копії окремих видань доступні й на інших е-ресурсах. До того ж, у свій час тексти В. Винниченка видавали великим тиражами з багатьма передруками, тому навіть його прижиттєві видання здебільшого не є бібліографічною рідкістю. Ретрокаталогізацію блоку літературної періодики заплановано завершити до кінця року. Це 25 номерів 13-ти назв періодичних видань, або 30 одиниць зберігання (з дублетами). Серед них близько 10 (з дублетами) примірників журналу «Літературний ярмарок», оцифрувати які також вбачається недоцільним, адже е-копій цього часопису достатньо в мережі Інтернет.

У 2025 році заплановано завершити оцифрування тематичного блоку «Українська художня література». Насамперед, ідеться про 75 одиниць, які не ввійшли у план оцифрування на 2024 рік через перевищення ліміту: 26 примірників нарисів та спогадів, 15 – періодики, 33 примірники видань різних жанрів. Ще 29 одиниць – це видання, е-копії яких розміщено на інших державних е-ресурсах та громадських проєктах, досить часто одразу на кількох. Тому ці примірники не мають високої пріоритетності в оцифруванні. Але оскільки частина з них є важливими культурними пам'ятками, зокрема, виданими до 1917 року, то розглядається можливість внести їх у план оцифрування на 2025 рік. Процес цифровізації 11 примірників творів Т. Шевченка з колекції «Реабілітована література» організовує куратор е-колекції «Шевченкіана» Данильченко І. В. Е-копії будуть прорубриковані в межах обох е-колекцій: як «Шевченкіани», так і «Репресованої літератури».

Проте головний напрямок опрацювання колекції «Реабілітована література» на 2025 рік – фронтальний перегляд усього зібрання *de visu* у сховищі та відбір, ретрокаталогізація й оцифрування україніки незалежно від галузі знання. Для представлення отриманих е-копій буде організовано нову е-колекцію «Репресована україніка», рубрикацію якої вже розроблено та представлено на онлайнній конференції «Короленківські читання» ХДНБ імені В. Г. Короленка (24 жовтня 2024 року). Оскільки з кінця травня 2024 року процес

оцифрування української художньої літератури призупинився через дострокове виконання плану оцифрування, за цей час було послідовно проаналізовано 514 шифрів книг (понад 600 примірників, враховуючи дублети та триплети, які мають один шифр) зі сховища. Виявлено та внесено в реєстр близько 200 назв україніки. Після аналізу відповідно до критеріїв першочерговості оцифрування найбільш рідкісні, цінні та вагомі з історично-культурного погляду примірники увійдуть до плану оцифрування на 2025 рік.

Цифрова колекція «Варос – барокова поезія в українських стародруках»

Інститутом книгознавства у співпраці з К. В. Лобузіною та Інститутом інформаційних технологій розроблено електронну базу даних «Варос – барокова поезія в українських стародруках». Цей електронний ресурс покликаний зібрати повнотекстові копії та бібліографічну інформацію про барокові поетичні тексти, що друкувалися у складі українських стародрукованих видань.

До структури бази даних «Варос» входять поля, що дають можливість введення повного тексту вірша, ілюстрації, аналітичного бібліографічного опису вірша, довідки про його зміст, перевидання, згадку в бібліографічних джерелах та наукових публікаціях, а також посилання на повнотекстову копію видання, в якому надруковано вірш.

Протягом 2023–2024 рр. базу даних наповнено 211 записами, з яких 164 – це описи віршів, а 47 – описи стародрукованих видань, у складі яких було надруковано ці вірші. З них у 2024 р. було введено 100 описів віршів, та 35 описів видань.

Записи із описами віршів у електронній базі даних «Варос» включають: 1) аналітичний бібліографічний опис вірша; 2) транслітерований засобами сучасного українського алфавіту текст вірша; 3) примітки з поясненнями щодо тексту вірша (версії щодо авторства, місце в структурі видання, наявність перевидань тощо); 4) посилання на бібліографічний опис першоджерела, де

надруковано вірш; 5) бібліографічний список подальших перевидань вірша; 6) ілюстрація із цифровою повнотекстовою копією вірша, виготовлена із першоджерела; 7) посилання на повнотекстову копію першоджерела (за наявності).

Записи із описами стародрукованих першоджерел включають: 1) бібліографічний опис стародрука, у складі якого надруковано барокові вірші; 2) коротку анотацію щодо загального змісту стародрука та функції надрукованих у ньому віршів; 3) посилання на тексти віршів, надруковані у складі цього стародрука.

Робота над створенням записів для електронної бази даних «Варос» включала археографічне дослідження текстів віршів, вивчення їхніх жанрових різновидів та лінгвістичний аналіз варіантів перевидань віршів.

Актуальність археографічного дослідження текстів барокової поезії зумовлена тим, що ці вірші здебільшого не зафіксовані в бібліографічних джерелах. Станом на листопад 2024 р. до бази даних «Варос» було введено понад 70 віршів із українських кириличних видань кінця XVII–XVIII ст., що не увійшли до складу антологій української поезії, відповідно, не були актуалізованими в сучасних дослідженнях української барокової поезії. Археографічна робота з пошуку першодруків віршів сприяла переатрибуції окремих поетичних текстів, які в науковій літературі розглядалися як тексти пізнішого періоду. Зокрема, вдалося встановити, що цикл віршів до св. Іоанна Дамаскіна, авторство якого приписувалося свт. Димитрію (Тупталу) або Іоанну Величковському, функціонував раніше за період діяльності обох цих літераторів. Цей вірш публікувався на сторінках львівського Октоїха 1639 р. Вдалося також простежити тривале використання тих самих поетичних текстів у якості доповнення до різних книжкових гравюр із різних видань, надрукованих у різних друкарнях. Зокрема, цикл з 8 віршів на добові богослужіння ми зафіксували у київських перевиданнях Часослова 1742 р., 1751 р., 1764 р. та 1794 р., а також почаївському Часослові 1760 р. і Молитвослові 1763 р. Вірш «Іоанну безвинні рука отсічена» зафіксовано в київському Октоїху 1699 р. Цей текст надалі

передруковувався у почаївських виданнях Октоїха 1758 р., 1774 р. та 1800 р., в Ірмологоні 1794 р. Це є одним зі свідчень взаємодію друкарських осередків Наддніпрянщини та Галичини.

Акумульовані в межах бази даних «Baroc» тексти барокової поезії здебільшого належать до жанрів геральдичної та дескриптивної поезії. Вірші цих жанрів супроводжувалися гравюрами, які в свою чергу були складовими елементами художнього оформлення видань. За матеріалами бази даних барок можна простежити, як текст одного й того ж вірша, передруковувався у різних виданнях у супроводі різних гравюр. Можливість пошуку за текстом вірша, або його окремими фрагментами, дозволяє атрибутувати дефектні примірники тих стародруків, до складу яких входили гравюри з віршами

Отже, наразі цифрова колекція «Baroc – барокова поезія в українських стародруках» є не лише корпусом текстів барокової поезії та бібліографічним покажчиком джерел барокових віршів, але й інструментом для атрибуції фрагментів стародрукованих видань.

Формування цифрових колекцій образотворчих видань

Вивчення й популяризація аркушевих образотворчих документів (друкованих плакатів та видових листівок) є пріоритетними напрямками діяльності Відділу образотворчих мистецтв Інституту книгознавства НБУВ. Інтеграція великих зібрань цих візуальних джерел в науково-інформаційне й соціокультурне середовище потребує їх наукового упорядкування та забезпечення мобільного доступу до них потенційних користувачів. В нинішніх умовах воєнної небезпеки вагомим значенням набувають проблеми збереження цінних видань. Виготовлення страхових копій таких документів забезпечує їх фізичне збереження та слугує більш широкому запровадженню оцифрованих матеріалів у різноманітні сфери людської діяльності.

Робота у рамках означеної теми здійснювалася упродовж року за декількома напрямками, а саме:

- Формування цифрової колекції «Українська видова образотворча листівка кінця ХІХ–ХХ століть» (виконавці: н.с., т.в.о. зав. відділу Гутник Л. М., Галькевич Т. А.)
- Формування цифрової колекції «Український друкований плакат 1920–1940-х рр.» (виконавці: н.с. Юхимець Г. М. (працював до травня поточного року), Скрипник П. І., м.н.с Цинковська І. І.)
- Формування цифрової колекції «Український друкований кіноплакат 1923–1994-х рр.» (н.с., т.в.о. зав. відділу Гутник Л. М.)

Дана робота виконувалася співробітниками ВОМ за участю колег з відділу оцифрування НБУВ, які здійснювали виготовлення страхових копій документів у відповідності до запиту відділу образотворчих мистецтв, викладеного у плані оцифрування на 2024 рік.

Формування цифрових колекцій аркушевих видань здійснювалося паралельно із наповненням тематичних ББД, адже головною умовою для отримання в кінцевому результаті якісного тематичного науково-інформаційного продукту є обов'язковий супровід кожного науково-бібліографічного опису в ББД високоякісними цифровими копіями документів, Саме візуальна складова образотворчих видань більшою мірою визначає їх інформаційний потенціал.

Формування цифрової колекції «**Українська видова образотворча листівка кінця ХІХ–ХХ століть**» здійснювалося упродовж 2024 року планомірно й систематично. Станом на початок листопада було повторно прикріплено до ББД «Українська образотворча картка кінця ХІХ – початку ХХІ ст.» **728** цифрових зображень лицевого і зворотнього боків **364** поштівок, що були втрачені унаслідок пошкодження сервера наприкінці 2023 року, а також створено й прикріплено до ББД **2056** нових цифрових зображень лицевого й зворотнього боків **1028** листівок 1950–1980-х рр. Загалом на кінець поточного року планується виготовити й прикріпити до ББД **3000** цифрових зображень (лицевий і зворотній бік 1500 листівок). Оцифрування не лише лицевого, а й зворотнього

боку листівок дозволить потенційним користувачам отримати повноцінну альтернативу паперовим оригіналам. Зворотній бік листівок (реверс) уміщує подекуди важливу інформацію для філокартистів, зокрема, відбитки поштових штемпелів, марки, штампи відомих колекціонерів, відомості про дописувачів чи адресатів, відомості про видавництва, типографії тощо. Процес оцифрування видових листівок набуває вагомого значення не лише у справі збереження аркушевих документів, а й удоступнення цих фотодокументальних джерел з історії вітчизняної архітектури, містобудування, монументального мистецтва.

Поступове оцифрування усіх примірників зібрання видових листівок кінця XIX – початку XXI ст. з фондів ВОМ на завершальному етапі дозволить сформувати цифрову колекцію, яка надасть змогу історикам, архітекторам, мистецтвознавцям, краєзнавцям, отримати в перспективі інформацію про своєрідність загальної забудови міського простору, містечкового, або сільського середовища; про розмаїття регіональних особливостей архітектури; про вигляд окремих вулиць, площ, архітектурних споруд або ж монументальних об'єктів тощо. Цінність такої колекції зростає в сучасних умовах, адже в результаті воєнних дій на території України руйнуються не лише окремі пам'ятки культури, архітектури, стратегічні об'єкти, а й цілі міста. Фотодокументальні зображення на листівках є не лише свідченнями минулого, а й візуальними історичними джерелами для відновлення архітектурної чи монументальної спадщини у повоєнний період.

Цифрова колекція українських видових листівок надає можливості використання наявних цифрових копій для презентації примірників зібрання у вигляді представлення на порталі НБУВ тематичних електронних виставок. У грудні 2024 року на веб-сторінці відділу образотворчих мистецтв буде опубліковано дві електронні виставки: «Харків: погляд з минулого (образи міста на поштових листівках)», «Одеса: подорож у часі (міські краєвиди на поштових листівках)», на яких відвідувачі сайту НБУВ зможуть побачити улюблені багатьма міста такими, якими вони були на початку XX ст.

Формування цифрової колекції «Український друкований плакат 1920–1940-х рр. здійснюється з метою надання можливості потенційним споживачам отримати візуальну інформацію про збережені Бібліотекою архівні примірники вітчизняної друкованої плакатної продукції, яка побутувала в тогочасному суспільстві в якості соціальної пропаганди або реклами (політичної, промислової, сільськогосподарської, спортивної, культурно-мистецької тощо).

Основною стратегією оцифрування плакатних аркушів, безперечно, є збереження унікальних документів для наступних поколінь, а також оптимізація широкого доступу до них сучасних користувачів. Наявність цифрових копій плакатів дозволить дослідникам візуалізувати маловідомі факти вітчизняної історії, ознайомитися з науковими інноваціями в сільськогосподарській галузі, прослідкувати особливості суспільно-політичних відносин, розвитку культури й освіти зазначеного періоду, уявити тогочасний стан видавничої справи та ін.

Цифровий ресурс українських плакатів 1920 – 1940-х рр. надає можливість проаналізувати внесок у розвиток плакатної справи в Україні художників О.Маренкова, Б.Силкіна, А. Страхова, В. Аверіна, В. Касіяна, які своїми творами звертали увагу суспільства на кооперативний рух, висвітлювали питання сільськогосподарського виробництва, виконання планів спорудження підприємств важкої індустрії, розвиток культури та освіти, звертали увагу на санітарно-медичні проблеми суспільства.

Цифрові копії надають можливість безпечного оперування значними масивами плакатної спадщини у зручному форматі, адже більшість тогочасних плакатних аркушів мають доволі великий розмір. В окремих випадках процес оцифрування документів стимулює й процес першочергової реставрації раритетних плакатів, адже через їх незадовільний стан виготовлення цифрових копій неможливе.

Станом на початок листопада науковцями ВОМ Скрипником П. І. та Цинковською І. І. власними силами виконано річний плану оцифрування плакатів 1920 – 1940-х рр. у кількості 200 цифрових копій. У даний час дані

цифрові копії не інтегровано у ББД «Український плакат», оскільки бібліографічні описи оцифрованих плакатів на сьогодні ще не створено.

Робота над формуванням цифрової колекції **«Український друкований кіноплакат 1923–1994-х рр.»** здійснюється планомірно в контексті забезпечення збереження цінних аркушевих образотворчих видань, наукового упорядкування й дослідження зібрання кіноплакатів з фондів НБУВ, а також організації подальшого доступу користувачів до тематичного науково-інформаційного ресурсу у вигляді ілюстрованої електронної ББД.

Першочергово, у попередній період, власними силами було виконано оцифрування найціннішої частини зібрання кіноплакатів – аркушів 1920-1930-х рр., у кількості 100 од. Станом на початок листопада звітного року за допомогою співробітника відділу оцифрування НБУВ було виготовлено **200** цифрових копій плакатів 1960-х рр., загальна кількість створених цифрових копій згідно плану оцифрування на 2024 рік становитиме **500** од. Усі новостворені цифрові копії буде прикріплено до відповідних науково-бібліографічних описів кіноплакатів в електронній ББД.

Наявність цифрових копій плакатів дозволяє інтегрувати дані артефакти у різнопланові форми культурно-мистецької діяльності, зокрема, використовувати в сучасних виставкових експозиціях виготовлені на їх основі електронні копії друкованих версій образотворчих аркушевих документів.

Повне оцифрування зібрання кіноплакатів повною мірою сприятиме здійсненню належного дослідження творчості українських художників, що розвивали цей різновид плаката упродовж декількох десятиліть. Технічні можливості цифрових технологій дозволяють не лише виокремити з ББД всю текстову інформацію про того чи іншого митця, а й надати повний візуальний ряд якісних цифрових зображень плакатів, що ілюструють його творчий доробок у царині кінореклами.

Підготовка тематичних електронних виставок персоналій відомих художників кіноплаката – К. Болотова, А. Фіногорова, Й. Кузьковського, В. Шості, В. Вітера, В. Подчекаєва, О. Штанка, Ю. Воеводи, Л. Даценко,

Т. Дем'яненко, Ю. Агапова, О. Ворони є ще одним перспективним напрямком діяльності ВОМ по створенню і використанню цифрових копій плакатних аркушів з метою презентації творчості митців, а також цінних історико-культурних фондів Бібліотеки.

База даних «Архівний фонд Національної академії наук України»

Однією із найцінніших частин Національного архівного фонду з питань історії та розвитку української науки є Архівний фонд НАН України, дослідження та популяризація якого сприяє формуванню історичної пам'яті про українську науку та її видатних представників, визначенню їхнього внеску у європейську та світову науку й культуру. Значний масив документів АФ НАН України відклався у **Інституті архівознавства НБУВ**, співробітниками якого проводиться системна дієва робота із збереження, дослідження, актуалізації та популяризації архівної та наукової спадщини з української науки, що міститься в АФ НАН України. Впровадження результатів наукових досліджень та популяризація документів наукової спадщини, що зберігаються у фондах ІА НБУВ, здійснюється через створення нових інформаційних ресурсів і введення архівної наукової спадщини до національного інформаційного електронного середовища.

В рамках діяльності ІА НБУВ з цифровізації архівної та наукової спадщини АФ НАН України на сайті НБУВ представлено базу даних «Архівний фонд Національної академії наук України», в якій вміщено інформацію про науково опрацьовані фонди, що зберігаються в ІА НБУВ, та науково-довідковий апарат до цих фондів у вигляді описів.

Для виконання завдань НДР «Цифрові інформаційні ресурси наукових бібліотек України: формування, збереження та використання в умовах воєнного стану та повоєнного розвитку» в ІА НБУВ здійснювалася робота з подальшої цифровізації архівної та наукової спадщини АФ НАН України.

У рамках виконання НДР за 2024 р. проведено оцифрування науково-довідкового апарату у форматі описів до документів 10 особових архівних фондів видатних вчених НАН України, що зберігаються в ІА НБУВ: академіків НАН України М. О. Кільчевського (ф. № 99), О. Я. Орлова (ф. № 135), Г. М. Савіна (ф. № 158), Б. І. Чернишова (ф. № 210), М. М. Федорова (ф. № 214), О. М. Нікольського (ф. № 232) та членів-кореспондентів НАН України І. С. Усенка (ф. № 177), А. М. Окснера (ф. № 199). З. М. Авксентьєвої (ф. № 203), А. О. Яковкіна (ф. № 222). Загальний блок оцифрованих документів до указаних архівних фондів склав 21 опис.

Цифрові колекції юдаїки

З метою представлення історико-культурних фондів НБУВ у галузі юдаїки та поліпшення доступу дослідників до унікальних рукописів було уточнено й доповнено наукові описи окремих рукописів, які викликають значний інтерес українських і закордонних науковців, для їх належного оприлюднення на порталі НБУВ у «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини». У процесі роботи було проведено наукову роботу щодо вивчення історії фондування колекції юдаїки НБУВ, віднайдено й проаналізовано цифрову копію їдишомовного фахового видання «Бібліологішер замлбух» (паралельна назва українською – «Бібліологічний збірник»), виданого 1930 року бібліологічною комісією Інституту єврейської пролетарської культури при Всеукраїнській академії наук, на онлайн-платформі Цифрової їдиш-бібліотеки ім. Стівена Спілберга¹⁰ Книжкового Центру їдишу в Амгерсті, США. Зазначене видання є рідкісним і цінним джерелом до вивчення історії бібліотечних фондів юдаїки НБУВ, зокрема містить такі їдишомовні бібліотекознавчі дослідницькі й статистичні праці: стаття Й. Ліберберга «Бібліотека та архів преси Інституту Єврейської Культури» (с. 249–265); праця «Єврейський відділ Всенародньої Бібліотеки

¹⁰ <https://www.yiddishbookcenter.org/collections/yiddish-books/spb-nybc211050/biblyologisher-zamlbukh-i-vol-1>

України» (с. 266–271) Ізраеля Мітельмана, тодішнього керівника відділу ВБУ; статистично-історична розвідка «Київська Центральна державна бібліотека ім. М. Вінчевського» (с. 272–280) Лейба Броварніка, директора бібліотеки. Усі три вище згадані у статтях бібліотечні зібрання сформували теперішні фонди юдаїки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), а наявні у збірнику статті проливають світло на історію фондування 1920-х років.

У 2024 р. відділом фонду юдаїки Інституту рукопису НБУВ було оприлюднено такі рукописи:

- Молитовник за обрядом м. Кафа (Феодосія) на свята та пости. [1776 р.]. ВФЮ ІР НБУВ, ф. 321, оп. 5, од. зб. 251 // Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. Національна Бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0003327>

Зазначений рукопис перебував у крихкому стані й потребував обережного, але нагального оцифрування для створення цифрової страхової копії. Поза тим цей рукопис є важливим документом для вивчення історії мов кримчацької та караїмської громад Кримського півострова, зокрема для здійснення лінгвістичного аналізу. За останні 10 років із цим рукописом приїздили працювати дослідники з Ізраїлю, а також цікавилися ним українські дослідники, зокрема докторантка Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України кандидатка філологічних наук Оксана Тищенко-Монастирська.

- Сефер га-хешек (Книга бажання). [XVIII ст.]. 380 арк. 190 x 158. ІР НБУВ, ф. 321, оп. 5, од. зб. 40 // Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. Національна Бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0003748>

Рукопис XVIII ст. «Книга бажання» протягом останніх десятиліть, після відновлення академічних студій з юдаїки у незалежній Україні, викликає значний інтерес сучасних українських і закордонних дослідників. Текст рукопису описує магичні практики автора рукопису Гілея у подорожах Волиню, Поділлям, Галичиною й Підляшшям. Рукописний кодекс першої половини XVIII ст. написаний ашкеназьким напівкурсивом (із

використанням квадратного письма) переважно гебраїською мовою, із певними вставками їдишем, а також слов'янським мовним компонентом (близьким до польської та української мов) та, ймовірно, латиною.

Тип ресурсу: рукопис опис документа: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0003748>

Сефер га-хешек (Книга бажання) [XVIII ст.]
380 арк. 190 x 158.

[Переглянути документ](#)

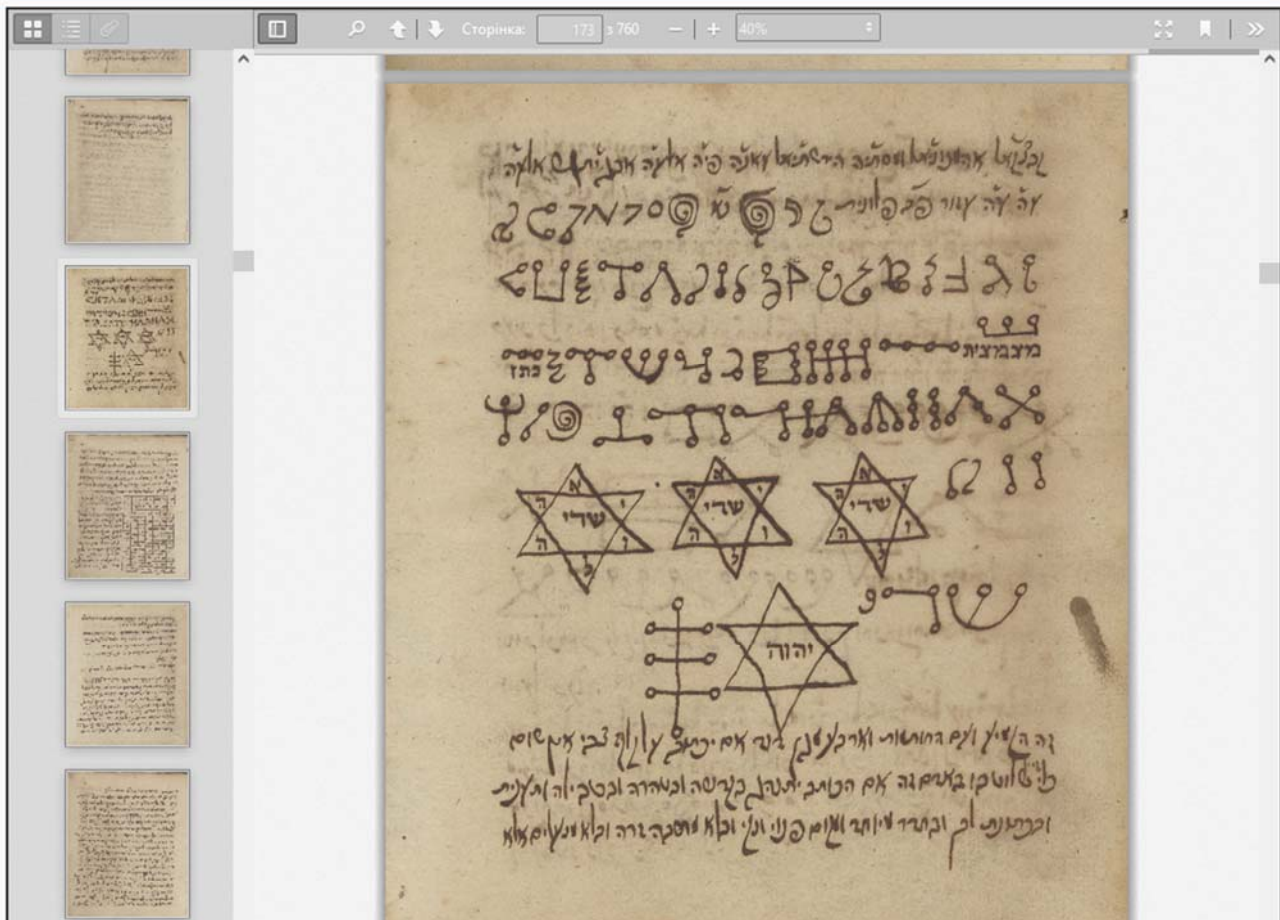

Рис. 11. Фрагмент оцифрованого рукопису «Сефер га-хешек» на сайті НБУВ

Хоча цьому рукопису й окремим аспектам його змісту вже були присвячені статті, презентація й практичне заняття на міжнародній дослідницькій майстерні, а також ґрунтовне магістерське дослідження, він знову й знову приваблює нових дослідників своєю таємничістю, а також описом певних аспектів життя на території України у XVIII столітті. Протягом останніх років з приводу наявності цього рукопису у фондах НБУВ було отримано чимало анонімних і авторських запитів і листів. Зважаючи на цінність цієї рукописної пам'ятки і крихкий стан

старовинного рукопису, було вирішено уточнити й розширити опис, додати бібліографію (праці присвячені цьому рукопису) й оприлюднити рукопис на порталі НБУВ «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини»

Наукова співробітниця відділу фонду юдаїки Інституту рукопису Т. О. Батанова продовжує аналітичну та редакторську роботу у межах підготовки до оприлюднення вже створених співробітниками відділу фонду юдаїки (Веселко О. К., Горшихіною О. Ю., Ривкіною Г. А., Щеколдіною Н. О.) бібліографічних записів у чотирьох наповнюваних бібліотечно-інформаційних ресурсах:

1) «Юдаїка європейськими мовами: стародруки та сучасні видання (VFUS)». Спеціалізована БД містить наукові описи видань такими мовами: німецька, латина, французька, італійська, англійська, польська. Надалі планується включати в цю базу даних не лише стародруки, але також і видання (книги) XX ст. і XXI ст. (сучасні) західноєвропейськими та європейськими мовами (латиницею). Всього БД містить 4467 записів.

2) «Періодика єврейськими мовами у збірці фонду юдаїки (VFUI)» включає в себе періодичні рідкісні видання різними єврейськими мовами (їдиш, іврит, ладіно тощо), а також трапляються також і багатомовні видання, де єврейська мова є головною мовою видання, а додатковими мовами можуть бути англійська, польська чи інші мови. Всього БД містить 25287 записів.

3) БД «Періодика у збірці фонду юдаїки (VFUR)» включає в себе виключно періодику. Насамперед, було описано російськомовну єврейську періодику XIX – середини XX ст. Надалі робота в цій базі даних вже ведеться над описом єврейської періодики та періодики з юдаїки різними європейськими мовами (англійська, німецька, французька, нідерландська, польська, угорська тощо). Надалі планується включати в цю базу даних також і періодику XX ст. і XXI ст. (сучасні) західноєвропейськими та європейськими мовами (латиницею та кирилицею). Всього БД містить 10538 записів.

4) БД «Єврейська книга: стародруки та сучасні видання (JBOOK)» включає в себе описи стародрукованих видань (книг) єврейськими мовами (основні мови

видань: їдиш та іврит, інші мови). Також трапляються також і багатомовні видання, де єврейська мова є головною мовою видання, а додатковими мовами можуть бути російська, українська, білоруська, польська, англійська як другорядна (наприклад, продубльовано й надано паралельний заголовок чи анотацію до видання іншою, неєврейською мовою). Видання від кін. XVI до першої половини XX ст. Вже також внесено й надалі планується включати в цю базу даних також і видання (книги) XX ст. і XXI ст. (сучасні) єврейськими мовами (єврейська абетка, мови – іврит, їдиш, ладіно тощо). Всього БД містить 1335 записів.

У 2024 р. Т. О. Батанова здійснювала підготовку ділового листування для керівництва НБУВ, а також вивчала документацію, коректність посилань на фонди НБУВ, публікації та досвід Цифрового рукописного проекту Кісельгофа-Маконовецького (The Kiselgof-Makonovetsky Digital Manuscript Project) Інституту Клезмерської музики, представники якого отримали від НБУВ дозвіл на використання цифрових копій вибраних тематичних матеріалів з фонду 190 Інституту рукопису, отриманих Анною Гладковою та Маріко Мшіро у 2017 р., для Цифрового рукописного проекту Кісельгофа-Маконовецького (KMDMP), представленого на веб-сайті <https://klezmerinstitute.org/kmdmp/>, та у серії видань про клезмерську музику з колекцій З. Кісельгофа та С. Ан-ського. Частина оприлюдненого рідкісного зібрання єврейської історичної музики, що зберігається у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського у ф. 190 Інституту рукопису НБУВ, численні дослідники та виконавці з усього світу вивчають, транскрибують у цифровому форматі, реінтерпретують.

У 2024 р. Т. О. Батанова також вивчала стандарти й досвід Інституту єврейських досліджень YIVO з оцифрування єврейської спадщини (<https://vilnacollections.yivo.org/>, <https://vilnacollections.yivo.org/About-the-Collections>), зокрема частини рідкісних етнографічних і особистих матеріалів етнографа С. Ан-ського, що зберігаються у YIVO; здійснювала підготовку ділового листування між керівництвом НБУВ і YIVO з метою з'ясування

перспектив подальшої співпраці з оцифрування історико-культурних фондів
НБУВ у галузі юдаїки.

ВИСНОВКИ

Розвиток дослідницьких інфраструктур відбувається у тісній взаємодії ресурсних і сервісних компонентів. Бібліотеки при цьому займають унікально вигідне становище, маючи в своєму розпорядженні багату джерельну базу для науковців, впроваджуючи сервіси підтримки досліджень та управління даними, оперуючи описовим, аналітичним та наукометричним інструментарієм, залучаючи експертні, кураторські й управлінські компетенції своїх фахівців для проведення наукових проєктів на найвищому рівні.

Наукові, університетські й академічні бібліотеки України, попри війну, вимушену міграцію співробітників, енергетичні колапси тощо розвивають свої сегменти загальнонаціональної дослідницької інфраструктури. Для більшості з них пріоритетними є проєкти збереження власних фондів, оцифрування й репрезентація історико-культурної спадщини, формування електронних колекцій, репозитаріїв, дистанційне обслуговування дослідників. Серед найпомітніших на національному рівні дослідницьких інфраструктур варто назвати Національний репозитарій академічних текстів [<https://nrat.ukrintei.ua/>], Відкритий український індекс цитування [<https://ouci.dntb.gov.ua/>], портал «Наука України: доступ до знань» [http://irbis-nbuv.gov.ua/Sci_Lib_UA/] тощо.

Розбудована станом на 2024 рік у Національній академії наук України система взаємопов'язаних об'єктів інфраструктури Відкритої науки дозволяє говорити про високий рівень реалізації положень Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року. Забезпечена інтегрованість дослідницьких інфраструктур та їхня інтегрованість до міжнародних систем наукової інформації утворюють цілісний механізм циркуляції знань без обмежень у часі та просторі. Так, Репозитарій відкритих текстів НАН України агрегує весь масив академічної періодики, в автоматичному режимі постачає метадані до харвестерів, формує комплексні

наукові портфоліо дослідників й може використовуватися інструмент аналітики й оцінки якості досліджень.

Розроблені Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського ресурси Бібліотечний портал НАН України LibNAS UA та Цифрова платформа ResearchUA не мають аналогів в Україні за кількісним та якісним наповненням (зокрема, остання охоплює 15 баз даних наукової інформації загальним обсягом понад 3 млн записів: повні тексти статей з фахової періодики, автореферати захищених в Україні дисертацій, оцифровані стародруки та раритетні видання тощо). Актуальними та суспільно значущими є матеріали інформаційно-аналітичного ресурсу «Біженці та вимушено переміщені особи | Refugees and internally displaced persons» (<http://nowar.nbu.gov.ua>), що містить 15 випусків бюлетеню «Вимушені переселенці: стан, проблеми, перспективи», 72 нормативно-правові і організаційно-методичні документи України, ЄС, ООН, Ради Європи, ЄСПЛ та Управління Верховного комісара ООН з питань біженців, що впливають на життя українських біженців, наукові публікації з проблем біженців і переселенців. Унікальними за ресурсним наповненням є створені НБУВ бази даних та колекції цифрової гуманітаристики, що репрезентують джерела історико-культурної спадщини України: «Вагос: Барокова поезія в українських стародруках», «Українська видова образотворча листівка кінця ХІХ–ХХ століть», «Український друкований плакат 1920–1940-х рр.», «Український друкований кіноплакат 1923–1994-х рр.», «Зібрання єврейських рукописних документів ХV–ХХ ст.», «Газети України 1816–2016 рр. у фондах НБУВ». Ці ресурси спрямовані на розкриття й удоступнення фондів бібліотеки й сприяють глибшій науковій та суспільній рефлексії багатоміжової історико-культурної спадщини України та протидії ворожим наративам щодо другорядності й меншовартісності української культури.

Проаналізовані в дослідженні ініціативи зі збереження, трансформації та повоєнного розвитку бібліотек України додають переконаності, що спільними зусиллями наукової спільноти, державного апарату, громадських організацій та

міжнародних партнерів вдасться реалізувати потенціал української науки, убезпечити й примножити ресурси вітчизняних бібліотек та забезпечити стале й продуктивне функціонування дослідницьких інфраструктур нашої держави.

Бібліографія дослідження

1. Аксьонова Н. Бібліотерапія як напрям діяльності бібліотек в умовах російсько-української війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 107–119. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.107>
2. Бодак О., Коваль Т., Корчемна І. Діяльність Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 36–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2023_3_5
3. Василенко А. Ю. Реєстр дослідницьких інфраструктур як засіб реалізації державної політики відкритої науки в країнах ЄС та в Україні. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2020. № 1 (96). С. 80–85. DOI: [https://doi.org/10.36030/2310-2837-1\(96\)-2020-80-85](https://doi.org/10.36030/2310-2837-1(96)-2020-80-85)
4. Вовк Н. С. Використання профілів бібліотечних соціальних мереж для моральної та інформаційної підтримки читачів у березні-квітні 2022 р. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації*. 2022. Випуск 61. С. 94–105. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.061.09>
5. Вощенко О., Шекера П. Книги шифрів як документальне джерело про наповнення спецфонду при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотека. Наука. Комунікація: Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 4–6 жовтня 2022 р.). Київ: НБУВ, 2022. С. 100–102. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0004349.pdf
6. Вощенко О. Критерії оцифрування колекції «Реабілітована література» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 3–5 жовтня 2023 р.) Київ: НБУВ, 2023. С. 206–210. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/up/report_1696404119.pdf
7. Вощенко О. Оприлюднення матеріалів спецфондів у форматі електронних колекцій (на прикладі розробки е-колекції «Репресована література» в е-бібліотеці «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2022. Вип. 28. С. 421–436. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2022_28_25
8. Вощенко О. Специфіка створення е-колекції «Репресована література» // *Бібліотечні портали знань* : монографія / відп. ред.: К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2022. С. 266–294. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004512>
9. Гарагуля С. С. Бібліотеки у розвитку е-інфраструктури управління науковою інформацією : аналітична доповідь / НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2022. 93 с.
10. Глібко С. В., Мамаєв І. О. Забезпечення ефективності та доступності дослідницької інфраструктури в Україні. *Збірник наукових праць НДІ ПЗІР*

- НАПрН України. Вип. 6: Інноваційний процес в умовах глобальних викликів : за матеріалами круглого столу, 5 жовтня 2021 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 30–39.*
11. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA): схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України 22.03.2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>
 12. Дослідницька інфраструктура в умовах повоєнного відновлення: від порятунку до зростання : біла книга. Київ, 2024. (Проект «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/doslidnytska-infrastruktura-v-umovakh-povoiennoho-vidnovlennia-vid-poriatunku-do-zrostantia>
 13. Дубровіна Л., Ковтанюк Ю. Гуманітарна допомога європейських партнерів під час воєнного стану і перспективи розвитку цифровізації колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 1. С. 34–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2024_1_6
 14. Забіянов Є. Робота медіахабу в умовах воєнного стану: досвід роботи Одеської ОУНБ ім. М. С. Грушевського. *Бібліотечна планета*. 2022. № 2 (96). С. 31–32
 15. Збереження музейних, архівних, бібліотечних і наукових колекцій в умовах війни : біла книга. Київ, 2024. (Проект «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/zberezhennia-muzeinykh-arkhivnykh-bibliotechnykh-i-naukovykh-kolektsii-v-umovakh-viiny>
 16. Збереження науки під час війни : біла книга. Київ, 2024. (Проект «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/zberezhennia-nauky-pid-chas-viiny>
 17. Інформаційне протиборство: роль та практика діяльності бібліотек, архівів і музеїв (за досвідом російсько-української війни) : монографія / Р. В. Гула [та ін.]. Київ: Ліра-К, 2023. 259 с.
 18. Ковтанюк Ю. Актуальні питання збереженості фондів архівів, бібліотек і музеїв як установ культури в умовах воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 2. С. 12–31. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012>
 19. Кулицький С. Дослідження на базі ресурсів наукової бібліотеки проблем українських вимушено переміщених осіб-біженців і ринку праці за умов повномасштабної воєнної агресії Росії. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 145–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2023_67_12
 20. Кунанець Н. Е., Пристай М. Р. Роль бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 4. С. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269765>
 21. Лобузін К. В., Гарагуля С. С., Коновал Л. В., Лобузін І. В. Бібліотека цифрового суспільства в забезпеченні системної підтримки наукових

- досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 5–12. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2020_4_3
22. Матвієнко О., Цивін М. Інформаційна безпека та документознавча освіта: фахівці із захисту інформації з обмеженим доступом. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 7. С. 23–29. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7\(324\).23-29](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7(324).23-29)
23. Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні: міжнародна підтримка. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 1. С. 105–120. URL: http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2023_1_14
24. Наукова діаспора – унікальний капітал для повоєнного відновлення України : біла книга. Київ, 2024. (Проект «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/naukova-diaspora-unikalnyi-kapital-dlia-povoiennoho-vidnovlennia-ukrainy>
25. Олексин М., Кунанець Н., Білоусова Р. Хмарні сервіси як сучасний засіб зберігання ресурсів бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. Вип. 70. С. 167–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2024_70_12
26. Палієнко М. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. *Архіви України*. 2022. № 1. С. 12–38. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2022.330.012>
27. Perezavantazhennia nauky після війни : біла книга. Київ, 2024. (Проект «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/perezavantazhennia-nauky-pislia-viiny>
28. Половинчак Ю., Бергелський А. Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт бібліотечного депонування (на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 23–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2022_63_4
29. Половинчак Ю. Ідентичнісні практики інтерактивного інтернет-середовища в діяльності сучасних бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 35–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2019_52_5
30. Популяризація науки під час криз та війн: виклики та можливості : біла книга. Київ, 2024. (Проект «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/populyaryzatsiia-nauky-pid-chas-kryz-ta-viin-vyklyky-ta-mozhlyvosti>
31. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 892-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80>
32. Про затвердження Положення про відкриту науку в Національній академії наук України : Розпорядження Президії НАН України від 12.06.2024 № 350. URL: <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/240612-350.pdf>
33. Про затвердження Положення про журнал відкритого доступу Національної академії наук України: Постанова Президії НАН України від

- 20.03.2024 № 127. URL: <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/20032024-pro-zatverdzenyia-polozenyia-pro-zurnal-vid-nan-ukrayini-2.pdf>
34. Про проєкт Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки : Постанова Президії НАН України від 29.11.2023 № 400. URL: <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/konceptciya-realizaciyi-jevropayskix-principiv-vidkrytoyi-nauki-v-nan-ukrayini-na-2024-2030-roki.pdf>
35. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 322-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-%D1%80#Text>
36. Радченко А., Каніщева В. Читання як життєва стратегія: читання і війна. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 79–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2023_3_8
37. Репресована література: електронна колекція. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000020024>
38. Ржеуський А., Кунанець Н. Дистанційні послуги наукових бібліотек класичних університетів України в умовах карантину та воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.02.018>
39. Симоненко Т. В. Бібліометрика української науки (за матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 10 грудня 2014 р.). *Вісник НАН України*. 2015. № 3. С. 91–94.
40. Симоненко Т. В. Галузевий розподіл української науки і проєкція на міжнародну арену. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2022. Вип. 64. С. 327–341. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.327>
41. Симоненко Т., Заїка В. Наукові установи України в бібліометричних системах Web of Science, Scopus та Google Scholar. *Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс*. 7 (189), серпень 2023. С. 3–23. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyini_vidanya/shliahi_rozv_nauki/nauka_07.2023.pdf
42. Систематизація практик і рекомендацій українських інституцій з пошкодженою та зруйнованою дослідницькою інфраструктурою : біла книга. Київ, 2024. (Проєкт «Наука в небезпеці»). URL: <https://scienceatrisk.org/uk/whitepaper/systematyzatsiia-praktyk-i-rekomendatsii-ukrainskykh-instytutsii-z-poshkodzhenoiu-ta-zruinovanoiu-doslidnytskoiu-infrastrukturoiu-metodolohii-pidrakhunkiv-zbytkiv-potreby-na-vidnovlennia-fandraizynh-z>
43. Сокур О. Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану – важливий складник сучасного бібліотечно-інформаційного обслуговування. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 3. С. 92–96. URL: http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2022_3_11

44. Туровська Л. Трансформація діяльності наукової бібліотеки в умовах воєнного стану. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 1. С. 31–37. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1\(318\).31-37](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1(318).31-37)
45. Цифрові бібліотечні продукти і послуги в інформаційному забезпеченні державного розвитку : аналітична записка / відп. ред. Л. А. Дубровіна, кол. авт. Київ: НБУВ, 2023. 75 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004853>
46. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору : монографія / колектив авторів ; відповід. ред. : К. В. Лобузін ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2021. 420 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171>
47. Antczak M., Gruszka Z. Library model of community resilience during the war. Activities of selected Polish academic libraries addressed to Ukrainians. *The Journal of Academic Librarianship*. 2023. Vol. 49, Issue 5. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2023.102752>
48. Catalano G., Giffoni F., Morretta V. Human and social capital accumulation within research infrastructures: The case of CERN. *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2021. Vol. 92, Issue 3. P. 473–496. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/apce.12317>
49. Chorna T. Ukrainian libraries in the time of war: Losses and challenges. *Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues*. 2023. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1177/09557490231183625>
50. Dubrovina L. Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. P. 107–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2023_3_14
51. Fiialka S. Assessment of war effects on the publishing activity and scientific interests of Ukrainian scholars. *Knowledge and Performance Management*. 2022. Vol. 6. P. 27–37. doi: [http://dx.doi.org/10.21511/kpm.06\(1\).2022.03](http://dx.doi.org/10.21511/kpm.06(1).2022.03)
52. Gosart U., Diadyk L. The Role of Ukrainian Libraries in Preserving Cultural Heritage during Wartime. *International Federation of Library Associations and Institutions: World Library and Information Congress (WLIC) Materials*. Amsterdam, 2023. URL: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2753>
53. Hauschke C., Nazarovets S., Altemeier F., Kaliuzhna N. (2021) Roadmap to FAIR Research Information in Open Infrastructures. *Journal of Library Metadata*, 21:1-2, pp. 45–61. DOI: [10.1080/19386389.2021.1999156](https://doi.org/10.1080/19386389.2021.1999156)
54. Horizon Europe. URL: <https://www.horizon-eu.eu/>
55. Medved M. Reorienting Library Space and Services of Book Depositories under the Conditions of Martial Law in Ukraine: The Case of the Largest Libraries of Zakarpattia. *University Library at a New Stage of Social Communications Development*. 2022. № 7. P. 127–134. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/46865>

56. Podrezowa M. Biblioteka Naukowa Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa w realiach wojny. *Biblioteki ukraińskie*. 2023. no. 208. S. 1–7. URL: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/846>
57. Prokopenko L., Skachenko O. Meeting Users' Information Needs Online during the Russian-Ukrainian War. URL: <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/908696>
58. Refugees and internally displaced persons = Біженці та вимушено переміщені особи [Сайт]. URL: <http://nbuv.gov.ua/novar>
59. Saving Ukrainian Cultural Heritage Online [Сайт]. URL: <http://www.sucho.org/>
60. Tenopir C., Talja S., Horstmann W., Late E., Hughes D., Pollock D., Schmidt B., Baird L., Sandusky R., Allard S., (2017) Research data services in European academic research libraries. *LIBER Q.* 27 (1), 23–44. DOI : <https://doi.org/10.18352/lq.10180>